

Kur'ân Âyetlerinin En Büyüğü

ÂYETÜ'L-KÜRSÎ
ve
TEFSÎRİ

Prof. Dr. [illegible]

Kur'ân Âyetlerinin En Büyüğü

Âyetü'l-Kürsî ve Tefsîri

Prof. Dr. Davut AYDÜZ

1962'de Çanakkale ilinin Çan ilçesine bağlı Hacılar köyünde doğdu. Biga İmam-Hatip Lisesini bitirdikten sonra 1981 yılında (Erzurum) Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesine başladı ve 1986'da mezun oldu. 1992'de Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesinde Doktorasını tamamladı. 1996 yılında Doçent ve Şubat 2002'de de Profesör oldu. Evli ve iki çocuk babası. Hâlen Sakarya Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi'nde Tefsir Ana bilim dalında öğretim üyesi olarak vazife yapmaktadır.

Yayınlanmış Kitapları:

Telif Kitaplar

1. İslâm İktisadında Narh, (Işık yay., 1994)
2. Kur'ân-ı Kerim'de Besinler ve Şifa, (Altınburç yay., 2006)
3. Tefsir Tarihi, Çeşitleri ve Konulu Tefsir, (Işık yay., 2000)
4. Kur'ân'a Dair İncelemeler, (Nil yay. 2000)
5. Kısa Sûrelerin (Fatiha, Duhâ-Nâs) Tefsiri, (Işık yay. 2001)
6. Kur'ân-ı Kerim'in Kalbi Yâsîn Sûresi Tefsiri, (Işık yay., 2004)
7. Tarih Boyunca Dinlerarası Diyalog, (Işık yay., 2004)
8. Hucurât Sûresi Tefsiri, (Yeni Akademi yay., 2006)
9. Kâf Sûresi Tefsiri (Yeni Akademi yay., 2007)
10. Adını (celle celâluh) Kalplere Yazmak (Selman Ünlü müstear ismiyle), (Rehber yay., 2006)
11. Bir Kutsî Dilekçe Dua (Selman Ünlü müstear ismiyle), (Rehber yay., 2005)
12. Namazı Anlayarak Kılmak, (Işık yay., 2008)

Tercüme Kitaplar

1. Kur'ân'ı Anlamak ve Yaşamak (M. Mahmud Savvâf'ın Arapça eserinin tercümesi), (Çağlayan A.Ş. 1996)
2. Cevşen-i Kebîr Tercümesi, (Işık yay., 2001)
3. Çağın Devâsâ Tanığı Bediüzzaman Said Nursî (İhsan Kâsım Sâlihî'nin Arapça eserinin tercümesi), (Şahdamar yay., 2007)

Kur'ân Âyetlerinin En Büyüğü

Âyetü'l-Kürsî ve Tefsîri

Prof. Dr. Davut AYDÜZ

DEFİNE
YAYINLARI

Kur'ân Âyetlerinin En Büyüğü
ÂYETÜ'L-KÜRSÎ VE TEFSÎRI

Editör
Zühdü MERCAN

Görsel Yönetmen
Engin ÇİFTÇİ

Kapak
İhsan DEMİRHAN

Sayfa Düzeni
Ahmet KAHRAMANOĞLU

ISBN
978-975-6111-77-2

Yayın Numarası
73

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan Matbaası
Sarnıç Yolu Üzeri No: 7 Gaziemir/İZMİR
Tel: (0232) 252 20 96
Ekim 2009

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31 Tek-Er İş Merkezi
Mahmutbey/İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Define Yayınları
Kısıklı Mahallesi Meltem Sokak No: 5
34676 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20
www.defineyayinlari.com

İçindekiler

İthaf

Maddî-manevî yardımlarıyla her zaman
yanımda olan sevgili eşime:

رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ
وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا.

"Ey keremi bol Rabbimiz!
Bize gözümüzün, gönlümüzün sururu
olan temiz eşler ve nesiller ihsan eyle,
bizi müttakîlere önder eyle!" (Furkân, 74)
duâmla…

ÖNSÖZ

Bakara Sûresi'nin 255. âyeti olan "Âyetü'l-Kürsî"; Allah'ın ilâhî saltanatının ve hükümranlığının son derece açık ve özet anlatımını, Yüce Allah'ın zâtını ve bazı sıfatlarını ihtiva eder. Gökler ve yeryüzünün yaratılması, ayakta tutulması ve muhafazasından bahseder. Bu âyette, yer ve gökleri içine alan Allah'ın kürsüsünden bahsedildiğinden, bütün Kur'ân âyetleri arasında en yüksek bir şeref ve kıymete sahiptir. Nitekim Resûlullah Efendimizden (sallallahu aleyhi ve sellem) Âyetü'l-Kürsî'nin fazîletiyle ilgili birçok hadis rivâyet edilmiştir. Bunları Peygamber Efendimizden kendilerine bir emir ve tâlimat kabul eden Müslümanlar, her vesileyle gereğini yerine getirmeye büyük bir özen göstermektedirler. Günde beş vakit kılınan namazların ardından, tesbihattan önce muhakkak Âyetü'l-kürsî'yi okurlar. Çünkü Resûl-i Ekrem şöyle buyurmuştur: "Kim farz namazların peşinden Âyetü'l-Kürsî'yi okursa, ölümden başka hiçbir şey onu Cennet'e girmekten engelleyemez. Ölünce de doğru Cennet'e gider ve onu okumaya ancak sıddîk veya âbid olanlar devam eder." Sadece namazların arkasından değil, yatağa yatıp uyumadan önce de bu âyetin okunması tavsiye buyurulmuş, ayrıca âyet, şifâ ve korunmaya da vesîle kılınmıştır.

Kelime-i şehâdet ve İhlâs Sûresi nasıl İslâm inancının özünü

ihtiva ediyor ve insanlara Yüce Allah'ı tanıtıyorsa, Âyetü'l-Kürsî de -onlardan daha geniş ve detaylı olarak- bu özelliği taşımaktadır.

Kur'ân'ın hepsi Allah kelâmı olmasına rağmen, onun bazı sûreleri diğerlerinden, bazı âyetleri de diğerlerinden daha fazîletlidir. Bu fazîlet de, kişilerin kendi şahsî görüşlerine göre değil, ancak Peygamber Efendimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) bildirmesiyle bilinebilir. Bizzat Allah Resûlü'nün bildirmesiyle Kur'ân âyetleri içinde en fazîletlisi ve Müslümanlar arasında ilk günden beri ezberlenip en çok okunan âyet olan Âyetü'l-Kürsî'nin tefsîrinin faydalı olacağı kanaatiyle böyle bir çalışma yapmaya karar verdik. Daha önceki, *Kısa Sûrelerin Tefsiri, Yasin Sûresinin Tefsiri, Hucurât Sûresinin Tefsiri ve Kâf Sûresinin Tefsiri* isimli kitaplarımızda olduğu gibi, sade ve anlaşılır bir dille olmasına ve daha geniş bir okuyucu kitlesinin istifade edebilmesi için çok ilmî konulara girmemeye dikkat ederek bu eseri kaleme aldık.

Çalışmamızda başvurduğumuz tefsir kaynaklarının dipnotta sadece isimlerini zikretmekle iktifa ettik. Yani cilt ve sayfa numaralarını vermedik. Cilt ve sayfa numaraları baskıdan baskıya değiştiği ve bulmada zorluk yaşandığı için böyle bir yolu tercih ettik.

Bu âcizâne çalışmamız, birkaç kişinin bile Kur'ân'ın bir âyetini anlamalarına yardımcı olursa, bu bizim için büyük bir mutluluk vesîlesi olacaktır. Fakat bu çalışma, her halükârda son halini almış değildir. Bütün dikkatimize rağmen hatalarımız ve eksiklerimiz olmuştur. Bu bakımdan siz değerli ve dikkatli okuyucularımızdan, bir eksiklik gördükleri veya herhangi bir sorunun cevabını bulamadıkları ya da anlayamadıkları yerleri -bu çalışmayı daha mükemmel bir hale getirebilmemiz için- bize yazmalarını istirham ederim.

Önsöz

Sevgili Peygamberimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) "Sizin en hayırlınız, Kur'ân'ı öğrenen ve öğreteninizdir." hadisinden hareketle Kur'ân'ı hem öğrenme, hem de öğrendiklerimizi öğretme adına böyle bir çalışma yaptık. Ümit ediyoruz ki, değerli okuyucularımız da okuyarak öğrenecek, öğrendiklerini önce kendileri yaşayacak, daha sonra da başkalarına öğreteceklerdir. Böylece, öğrenirken de, öğretirken de, Peygamberimizin bahsettiği hayırlı insanlardan olacaklardır.

Çalışmamızı gözden geçirip tavsiyelerde bulunan muhterem hocam Prof. Dr. Veli ULUTÜRK ve değerli meslektaşım Prof. Dr. Muhammed ÇELİK Beylere teşekkür ederim. Rabbimin, bu çalışmamı dergâhında sâlih amel olarak kabul buyurmasını ve Kur'ân'ı anlama yolunda çaba sarfedenlere yardımcı olmasını niyaz ederim. Rabbimiz, Kendisinin sevdiği ve râzı olduğu şekilde Kur'ân'ın sırlarını anlamaya, anlayıp yaşadıktan sonra da ihlâs ve samîmiyetle başkalarına anlatmaya bizleri muvaffak kılsın.

Prof. Dr. Davut Aydüz
24.10.2009
davutayduz@yahoo.com
www.davutayduz.com

KUR'ÂN ÂYETLERİNİN EN FAZÎLETLİSİ ÂYETÜ'L-KÜRSÎ'NİN TEFSÎRİ

(Bakara Sûresi, 255)

ÂYETÜ'L-KÜRSÎ'NİN TEFSÎRİ

ÂYETÜ'L-KÜRSÎ

اَللّٰهُ لاَ إِلَـهَ إِلاَّ هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لاَ تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلاَ نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ
وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلاَّ بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ
وَمَا خَلْفَهُمْ وَلاَ يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلاَّ بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ
السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ وَلاَ يَؤُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ

Meâl

Allah o İlâhtır ki Kendisinden başka ilâh yoktur.

Haydır, Kayyûmdur.

Kendisini ne bir uyuklama, ne de uyku tutar.

Göklerde ve yerde ne varsa O'nundur.

İzni olmadan huzurunda şefaat etmek kimin haddine?

Yarattığı mahlûkların önünde ardında ne var, hepsini bilir.

Mahlûklar ise O'nun dilediğinden başka, ilminden hiçbir şey kavrayamazlar.

O'nun kürsüsü gökleri ve yeri kaplamıştır.

Gökleri ve yeri koruyup gözetmek O'na ağır gelmez,

O öyle ulu, öyle büyüktür. (Bakara Sûresi, 255)

Âyet Hakkında Bilgi

İçinde Allah'ın kürsüsü zikredildiği için bu âyete "Âyetü'l-Kürsî" denilir ve bundan dolayı Bakara Sûresi'ne "Sûretü'l-Kürsî" de denilir. Bu âyet; ilâhî saltanatın ve hükümranlığın son derece açık ve özet anlatımını, Yüce Allah'ın zâtının ve sıfatlarının tanıtılmasını, gökler ve yeryüzünün yaratılması, ayakta durması ve muhafazasını ve özellikle Allah'ın kürsüsünü ihtiva ettiği için bütün Kur'ân âyetleri arasında en yüksek bir şeref ve kıymete sahiptir.

Bu âyet, hem muhtevası, hem de üstün özellikleri sebebiyle dikkat çekmiş, fazîleti hakkında hadisler vârit olmuş, çok okunmuş, şifâ ve korunmaya vesile kılınmıştır. Kelime-i şehâdet ve İhlâs Sûresi nasıl İslâm inancının özünü ihtiva ediyor ve insanlara Yüce Allah'ı tanıtıyorsa, Âyetü'l-Kürsî de -onlardan daha geniş ve detaylı olarak- bu özelliği taşımaktadır. Bu âyet gerçek mabudu arayanlar için eşsiz ve başka hiçbir kaynaktan elde edilemez bir açıklamadır, delildir.[1]

Adını, âyette geçen ve "taht, hükümranlık, ilim, kudret" gibi mânalara gelen Kürsî kelimesinden almıştır. Nâzillili Muhammed Hakkı, Âyetü'l-Kürsî'nin fazîleti hakkında doksan beş hadis ve ayrıca bu âyet için doksan üç isim tespit ettiğini kaydettikten sonra kendisinin önem verdiği bazı delillere dayanarak âyetin kırk kadar adını zikretmektedir.[2] Genellikle bu isimler ya Âyetü'l-Kürsî'nin fazîleti (a'zamü'l-âyât, seyyidetü âyi'l-Kur'ân, efdalü âyi'l-Kur'ân, eşrefü âyi'l-Kur'ân) veya konusu (âyetü sıfâtillâh, âyetü't-tevhîd) yahut da okunduğu takdirde sağlayacağı faydalar (el-âyetü'l-hâfıza, el-âyetü'd-dâfia) göz önünde bulundurularak düşünülmüş ve düzenlenmiştir.

---

1 Hayrettin Karaman, Sadrettin Gümüş, İ. Kâfi Dönmez, Mustafa Çağrıcı, *Kur'ân Yolu, Türkçe Meâl ve Tefsir*, Ankara 2007, Bakara Sûresi 255. âyetin tefsiri.

2 bkz. Mustafa Çetin, DİA 4/244 Nâzillili M. Hakkı, *Hazînetü'l-esrâr*, s. 125-138'den naklen.

Âyetin Muhtevâsı

Tamamı on cümleden ibaret olan Âyetü'l-Kürsî'de Yüce Allah'ın birliği, O'nun Hayy (dâima diri) ve Kayyûm (zâtı ile kâim) olduğu, uyuklama ve dalgınlık gibi beşerî sıfatlardan münezzeh olup kâinatı kendi tasarrufunda bulundurduğu, O'nun izni olmadan kimsenin şefâat edemeyeceği, bilgisinin ezel ve ebedi kuşattığı, kudretinin arz ve semaları kapladığı ve zâtının çok yüce olduğu bildirilerek tevhid inancının esasları açık bir şekilde ifade edilmiştir.

Bu âyet-i kerimede 17 yerde Allah'ın ismi ya zâhiren (açık isim olarak) veya zamir olarak tekrar edilmektedir. Âyet, 50 kelime, 10 cümledir, her bir cümlesi Allah'ın mükemmel zâtının, ilminin, kudretinin ve saltanatının büyüklüğünü gösteren isim ve sıfatlarını, Rabliğini ve ilâhlığını dile getirmektedir.

Âyetü'l-Kürsî'de Geçen Allah'ın Açık İsimleri ve Zamirler

1. اللّٰهُ Lafzatullah.
2. هُوَ hüve zamiri.
3. اَلْحَيُّ Hayy.
4. اَلْقَيُّومُ Kayyûm.
5. تَأْخُذُهُ 'deki (ه) Hû zamiri.
6. لَهُ 'deki (ه) Hû zamiri.
7. عِنْدَهُ 'deki (ه) Hû zamiri.
8. بِإِذْنِهِ 'deki {ه} Hû zamiri.
9. يَعْلَمُ fiilinin altında gizli (هو) Hüve zamiri.
10. عِلْمِهِ 'deki {ه} Hû zamiri.
11. شَاءَ fiilinin altında gizli (هو) Hüve zamiri.
12. كُرْسِيُّهُ 'deki (ه) Hû zamiri.
13. يَؤُودُهُ fiilindeki (ه) Hû zamiri.

14. حِفْظُهُمَا kelimesinin ihtiva ettiği zamirdir. Çünkü bu mef'ûle izâfe edilmiş bir zamirdir. Bunun da bir fâili gerekir ki o da Allah'tır.

15. هُوَ hüve zamiri.

16. الْعَلِيُّ Aliyy.

17. الْعَظِيمُ Azîm.[3]

Sebeb-i Nüzûl (Âyetin İniş Sebebi)

Bu âyet-i kerîme, putların şefâatçi olacağını zanneden ve "*Biz onlara sırf bizi Allah'a yaklaştırsınlar diye ibâdet ediyoruz.*" (Zümer, 3) diyen kâfirlere bir cevaptır.[4]

Âyetü'l-Kürsî'nin Fazîletine Dair Hadisler

R Resûlullah Efendimizden (sallallahu aleyhi ve sellem) Âyetü'l-Kürsî'nin fazîletiyle ilgili birçok hadis rivâyet edilmiştir ki, bazıları şunlardır:

1. Âyetü'l-Kürsî'nin fazîletleriyle ilgili Efendimizden gelen hadisleri kendilerine bir emir ve tâlimat kabul eden Müslümanlar, her vesileyle gereğini yerine getirmeye büyük bir özen göstermektedirler. Günde beş vakit kılınan namazların ardından, tesbihattan önce muhakkak Âyetü'l-Kürsî'yi okurlar. Çünkü Resûl-i Ekrem şöyle buyurmuştur: "Kim farz namazların peşinden Âyetü'l-Kürsî'yi okursa, ölümden başka hiçbir şey onu Cennet'e girmekten engelleyemez. Ölünce de doğru Cennet'e gider ve onu okumaya ancak sıddîk veya âbid olanlar devam eder."[5]

Bir başka hadiste: "Farz namazların peşinden Âyetü'l-Kürsî'yi okuyan kimse, diğer namaz vaktine kadar Allah'ın koruması

---

3 Suyûtî, *İtkân*, Beyrut 1987, 2/1137-1138.

4 Taberî, *Câmiu'l-Beyân An Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, Beyrut 1988, Bakara Sûresi, 255. âyetin tefsiri.

5 Münâvî, *Feydu'l-Kadîr*, Dımeşk, ts., 6/197; Ali el-Müttekî, *Kenzu'l-Ummâl*, Beyrut 1985, 1/562, 569.

altındadır."[6] buyurulur.

Sadece namazların arkasından değil yatağa yatıp uyumadan önce de bu âyetin okunması tavsiye buyurulmuştur:

2. "Bu âyeti her kim yatağına yatarken okursa Allah onu korur ve şeytan ona yaklaşamaz."[7]

Bir Müslüman, gücü ve imkânı nisbetinde bu tavsiyelere uyarsa, bu dünyada düzenli bir hayat sürer, âhirette de büyük sevaba ve mânevî derecelere kavuşur. Çünkü bunlar bizim hayatımızı disiplin altına alan ve Allah rızâsına uygun davranışlar ortaya koymamızı sağlayan önemli teşviklerdir.

3. "Kur'ân'da en büyük âyet, Âyetü'l-Kürsî'dir. Bu âyeti kim okursa, Allah o kimseye ânında bir melek gönderir. Melek o kişinin ertesi güne kadar iyiliklerini yazar, günahlarını siler. Bu âyet bir evde okunduğunda, şeytanlar o evi otuz gün bırakıp terk eder. Kırk gün müddetle o eve ne bir sihirbaz kadın, ne de bir sihirbaz erkek girer. Ey Ali! Bu âyeti çocuklarına, âilene ve komşularına öğret. Çünkü bundan büyük bir âyet nâzil olmadı."[8]

4. "Her şeyin bir şerefesi9 vardır. Kur'ân-ı Kerîm'in şerefesi de Bakara Sûresi'dir. Bu sûrede bir âyet vardır ki, Kur'ân âyetlerinin efendisidir: "O da Âyetü'l-Kürsî'dir."[10]

5. 'Bu âyetin içinde İsm-i A'zam (Allah'ın en yüce ismi) bulunmaktadır."[11]

---

6 İbn Hacer el-Heysemî, *Mecmaü'z-zevâid*, Beyrut 1982, 2/148; Ali el-Müttekî, *Kenzu'l-Ummâl*, 1/568.

7 Buhârî, İstanbul ts., *Vekâlet* 10, *Fedâilü'l-Kur'ân* 10, *Bed'ü'l-halk* 11.

8 Zemahşerî, Keşşâf; Ebû İshâk Ahmed es-Sa'lebî, El-Keşfü ve'l-Beyân (Tefsîru's-Sa'lebî); Ebussuûd, Tefsîru Ebi's-Suûd, Bakara Sûresi 255. Âyetin tefsiri. Bu rivâyet her ne kadar zayıf olsa bile, diğer rivâyetler hadiste zikredilen mânâyı desteklemektedirler. Ayrıca âlimler, fazîletler konusunda, zayıf hadislerin rivâyetini câiz görmüşlerdir.

9 Minarenin ezan okunan yeri. Yüksek kale ve benzeri yerlerdeki burç, çıkıntı, zirve.

10 Tirmizî, Mısır 1978, *Fedâilu'l-Kur'ân* 2.

11 Ahmed ibn Hanbel, *Müsned*, 6/461.

6. “Kim ‘Hâ mîm el-Mü’min’ sûresinin başından ileyhi’l-masîr’e kadar olan üç âyeti ve ‘Âyetü’l-Kürsî’yi’ sabahleyin okursa bu ikisi sayesinde akşama kadar; akşam okursa sabaha kadar korunup himâye edilir.”[12]

7. Übey İbn Kâ’b (radıyallahu anh) anlatıyor: “Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana: “Ey Ebu’l-Münzir, Allah’ın Kitabından ezberinde bulunan hangi âyetin daha büyük olduğunu biliyor musun?” diye sordu. Ben de: “O Allah ki, O’ndan başka ilah yoktur, O, Hayy’dır, Kayyûm’dur (Bakara, 225) -ki buna Âyet’ü’l-Kürsî denir- dedim.” Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) göğsüme vurdu ve: “İlim sana mübârek olsun ey Ebu’l-Münzir!” dedi.[13]

Übey İbn Kâ’b, Resûl-i Ekrem Efendimizin zaman-ı saâdetlerinde Kur’ân-ı Kerîm’i baştan sona kadar ezberleyen sahâbîlerden biridir. Ebu’l-Münzir onun künyesidir. Burada dikkat çeken bir husus, Peygamberimiz’in, Übey İbn Kâ’b’ın tamamını ezberlediği Kur’ân’ın muhtevasına da sahip olmasını takdir buyurmalarıdır. Çünkü Übeyy’in cevabını, bu bilgiye sahip olduğunu anlatmaya yeterli bulmuş ve “*İlim sana mübârek olsun*” buyurmuşlardır. Bu bizim için örnek alınacak bir noktadır. Nice Kur’ân okuyan kimse vardır ki, onun bilgisinden ve ilminden mahrumdur. Kur’ân’ı inanarak ve mükâfatını Allah’tan umarak sadece ezberleyip okumak da asla küçümsenemeyecek bir fazîlettir. Ancak onun ilmine vâkıf olmanın, bununla birlikte gereğini yapıp yaşamanın daha büyük bir fazîlet olduğu da açıktır.

8. Ebû Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni zekât olarak toplanan hurmalara bekçilik yapmak üzere görevlendirmişti. Geceleyin kara bir adam gelerek hurmalardan

---

12 Tirmizî, *Fedâilü’l-Kur’ân*, 2; Dârimî, 2/449.

13 Müslim, *Müsâfirin* 258, (810) Beyrut 1955; Ebû Dâvud, *Hımıs* ts., (Hattâbî’nin *Meâlimü’s-Süneni* ile birlikte) Vitr, 17, (*Salât* 352, (1460).

avuç avuç almaya başladı. Ben derhal kendisini yakaladım ve: "Seni Resûlullah'a (aleyhissalâtu vesselâm) götüreceğim." dedim. Bana: "Ben fakir ve muhtaç bir kimseyim, üstelik üzerimde bakmak zorunda olduğum çoluk-çocuk var, ihtiyaçlarım cidden çoktur, şiddetlidir." dedi. Ben de onu salıverdim. Sabah olunca Peygamber Efendimiz (aleyhissalâtu vesselâm):

– Ebû Hureyre! Dün geceki esirini ne yaptın diye sordu. Ben:

– Ey Allah'ın Resûlü: Bana şiddetli ihtiyacından ve çoluk-çocuktan dert yandı. Bunun üzerine ona acıyarak salıverdim, dedim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

– Ama o sana yalan söyledi. Haberin olsun, o tekrar gelecek buyurdu. Bu sözünden anladım ki, o kara adam tekrar gelecek. Binâenaleyh onu beklemeye başladım. Derken yine geldi ve hurmalardan avuçlamaya başladı. Ben de derhal yakaladım ve: "Seni mutlaka Resûlullah'a (aleyhissalâtu vesselâm) götüreceğim." dedim. Yine yalvararak: "Beni bırak, gerçekten çok muhtacım, üzerimde çoluk-çocuk var, bir daha yapmam." dedi. Ben yine acıdım ve salıverdim.

Ertesi gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):

– Ebû Hureyre! Dün geceki esirini ne yaptın diye sordu. Ben:

– Ey Allah'ın Resûlü, bana ihtiyacından çoluk-çocuğundan dert yandı. Ben de acıdım ve salıverdim, dedim. "Ama" dedi Resûlullah: "O yalan söyledi, ve yine gelecek."

Üçüncü sefer yine gözetledim. Yine geldi ve hurmalardan avuç avuç almaya başladı. Onu yine yakalayıp:

– Seni bu defa mutlaka Peygamberimize (aleyhissalâtu vesselâm) götüreceğim. Bu üçüncü gelişin, üstelik sıkılmadan başka gelmeyeceğim deyip yine de geliyorsun, dedim. Yine bana rica ederek şöyle söyledi: "Bırak beni, sana birkaç kelime öğreteyim de Allah onlarla sana fayda ulaştırsın." Ben:

– Nedir bu kelimeler söyle bakalım! dedim. Bana dedi ki:

– Yatağa girdin mi Âyetü'l-Kürsî'yi sonuna kadar oku. Bunu yaparsan Allah senin üzerine muhâfız (koruyucu) bir melek diker, sabah oluncaya kadar sana şeytan yaklaşamaz, dedi. Ben yine acıdım ve serbest bıraktım.

Sabah oldu, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Dün akşamki esirini ne yaptın?" diye sordu. Ben:

– Ey Allah'ın Resûlü, bana birkaç kelime öğreteceğini, bunlarla Allah'ın bana fayda ihsan buyuracağını söyledi, ben de kendisini yine serbest bıraktım, dedim. Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm):

– Neymiş onlar dedi. Ben:

– Gece yatmak için yatağıma geldiğimde, Âyetü'l-Kürsî'yi başından sonuna kadar okumamı, eğer bunu okursam Allah'ın başıma koruyucu bir muhâfız melek dikeceğini ve tâ sabaha kadar şeytanın bana yaklaşamayacağını söyledi, dedim.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunun üzerine: "(Bak hele!) O koyu bir yalancı olduğu halde, bu sefer doğru söylemiş. Ey Ebû Hureyre! Üç gecedir kiminle konuştuğunu biliyor musun?" dedi. Ben:

– Hayır cevabını verdim.

– O bir şeytandı buyurdular.[14]

9. Sahâbe-i kiram, Kur'ân'da hangi âyetin daha fazîletli olduğunu müzakere ederlerken, Hz. Ali onlara: "Âyetü'l-Kürsî'den haberiniz yok mu?" der, sonra da sözüne şunları ilâve eder: "Allah'ın Resûlü, bana şöyle dedi: "Ey Ali! İnsanlığın efendisi Hz. Âdem; Arapların efendisi Muhammed'dir. Bunda övünülecek bir durum yok. Sözlerin efendisi Kur'ân, Kur'ân'ın efendisi Bakara Sûresi, Bakara Sûresi'nin efendisi ise, Âyetü'l-Kürsî'dir."[15]

---

14 Buhârî, *Vekâlet* 10, *Fedâilü'l-Kur'ân* 10, Bed'ü'l-halk 11. Benzeri bir hâdise de Ebû Eyyub'un başından geçmiştir, bkz. Tirmizî, *Fedâilu'l-Kur'ân* 3.

15 Zemahşerî, *Keşşâf*; Râzî, et-Tefsîru'l-Kebîr; Hatib Şerbînî, es-Sirâcü'l-Münîr; İsmâil Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyân, Bakara Sûresi 255. Âyetin tefsiri; ayrıca bkz.

Allah Resûlü'nün Beyanlarında Âyetü'l-Kürsî

Allah Resûlü Âyetü'l-Kürsî'den "Allah'ın kitabındaki en büyük âyet"[16] diye bahseder. Bu büyüklük şu açılardan olabilir:

1. Muhteva bakımından bir büyüklüktür; zira bu âyet-i kerime, hâlis tevhîdi anlatmakta ve Cenâb-ı Hakk'ın sıfatlarına tercüman olmaktadır. İhlâs Sûresi kısa ve özet olarak anlatmış, Âyetü'l-Kürsî ise teferruatlı bir şekilde anlatmıştır. Nitekim Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Mekke döneminde Allah (celle celâluh) ile alakalı sorulara karşı, hep İhlâs Sûresi'ni okumuştur. Evet, Kur'ân-ı Kerîm içindeki her sûre, her âyet aşkındır, ne var ki muhtevasının kıymeti nisbetinde fazîlet dereceleri her zaman değişik olabilir.

2. Âyetü'l-Kürsî ve benzeri âyet ve sûreleri okuyanlara verilecek fevkalâde sevaplarla alâkalıdır ki, bu da okuyanın idrak ufku, şuuru ve iç derinliği ile doğru orantılıdır. Evet, bu konuda en belirleyici faktör, engin bir îmanla gönülden yöneliştir. Allah Resûlü bu ufku, Ramazanla alâkalı bir beyanlarında şöyle dile getirirler:

مَنْ صَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ

"Kim Ramazan orucunu inanarak ve ihlâslıca (sevabını yalnız Allah'tan umarak) tutarsa, geçmiş günahları bağışlanır."[17] Buradan da anlaşıldığı gibi ihlâs bütün amellerin özü, esası ve ruhu hükmündedir.

Münâvî, *Feydu'l-Kadîr*, 4/123; Ali el-Müttekî, *Kenzu'l-Ummâl*, 2/302, 11/481, 12/346. Bu rivâyet de her ne kadar zayıf olsa bile, diğer rivâyetler bu hadiste zikredilen mânâyı desteklemektedirler. Ayrıca âlimler, -biraz önce de dediğimiz gibi- fazîletler konusunda, zayıf hadislerin rivâyetini câiz görmüşlerdir.

16 Ahmed İbn Hanbel, *Müsned* 5/142, 187; Müslim, *Müsâfirîn*, 258; Ebû Dâvud, *Vitr* 17.

17 Buhârî, *İman* 28; *Leyletü'l-kadr* 1; *Savm* 6; Müslim, *Müsafirîn* 175.

Âyetü'l-Kürsî'nin Fazîletine Dair Hadislerden Öğrendiklerimiz

1. Kur'ân'ın bazı âyetleri diğerlerinden fazîletlidir. Bu ayırım, bazı âyetlerin eksik ve noksan olduğu anlamına gelmez.

2. Âyetü'l-Kürsî'nin büyüklüğü, muhtevâsının büyüklüğü ve kapsayıcılığıyla alâkalıdır. Çünkü bu âyet, Yüce Allah'ın isim ve sıfatlarının esasını teşkil eder.

3. Kur'ân'ın fazîletli olarak nitelendirilen sûre ve âyetlerini okumak, okuyana büyük sevap kazandırır.[18]

Âyetü'l-Kürsî'yi Okuyarak Cinlerin Şerrinden Korunma

Cin ve şeytanların sultasından korunmanın tek çaresi, manevî donanım ve iç-dış bütünlüğüne ermektir. Böyle bir donanımı gerçekleştiremeyen ve böyle bir bütünlüğe eremeyenlerin bir yanları mutlaka şeytanların hâkimiyeti altındadır ve o insan eksiktir. Dış ve iç bütünlüğünün mânâsı bir anlamda kalp ve davranış birliği ile çok ciddî alakalıdır. İnsan, inandığını tam yaşadığı zaman bu vahdete kavuşmuş olur. Zaten Vâhid ve Ehad olan Allah'a kulluk da, böyle bir vahdeti gerektirmektedir. Evet, tam olarak Allah'a yönelenler, cin ve şeytanların sultasına karşı kesinlikle muhafaza altına alınmış sayılırlar.

Cin ve şeytanların sultasından korunmak için dilden dua eksik edilmemelidir. Kalp, Rabb'in zikriyle huzura ulaştırılırken, kafa da, hep İlâhî cilve ve tecellileri düşünmeli.. girdaba düşmekten kaçınmalı.. ve insanın tek emeli, "başkalarını kurtarmak" olmalı.. olmalı ve hep taze gül kokulu bir iklim ve bir atmosfer meydana getirmelidir. "Gül, gül içinde biter" felsefesiyle hareket edip, ferdî mânâda da daima "istiâze" (Allah'a sığınma) merdiveniyle Yüceler

---

[18] M. Yaşar Kandemir, İ. Lütfi Çakan, Raşit Küçük, *Riyâzü's- Sâlihîn Tercüme ve Şerhi*, İstanbul 2001, 5/143-146.

Yücesi'nin sığınağına ulaşma gayreti içinde bulunmalıdır. Çünkü şeytan ve habîs cinler oraya giremez ve o kutsî otağa ulaşamazlar.

"Eûzü", Allah'a yönelme ve bir sığınmadır. Evet o, her şeyi, yine onun seviyesine göre terbiye eden Âlemlerin Rabbi'ne bir iltica ve bir sığınma demektir, zira O, Rab'dir, her şeyin hakkından geldiği gibi, şerîr cin ve şeytanların hakkından da gelir. Şeytanlar, sığınılması gereken her şeyden,

أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللّٰهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ

"Yarattıklarının şerrinden Allah'ın mükemmel kelimelerine (âyet, sıfat ve isimlerine) sığınırım."[19] diyerek Rab'e sığınan insana ulaşamaz ve ona zarar veremezler. Bu, Allah Resûlü'nün bir duasıdır ve O, sığınılması gereken her şeyden, Kendi kerem ve cömertliğine şâyeste şekilde kendisini koruması ve muhafaza etmesi için Rabbine böyle yalvarmıştır.

Ebû Hureyre'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Eslem kabilesinden bir adam, bu gece uyuyamadım, dedi. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) de "Niçin?" dedi. Adam, beni akrep soktu, karşılığını verdi. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem): "Eğer akşam olduğu zaman

أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللّٰهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ

diye duâ etseydin, sana akrep zarar vermezdi." dedi. Bu dua ile ilgili olarak Efendimizin ayrıca şöyle buyurduğu da nakledilir: "Her kim bir yerde konakladığında bu duayı okursa, oradan ayrılana kadar hiçbir şey ona zarar veremez."[20]

Bu mevzuda diğer bir düstur da Âyetü'l-Kürsî'yi okumayı ahlak edinmektir. O da İlahî bir kalkandır ve insanı cinlerin, şeytanların şerrine karşı korur ve muhafaza eder. Aslında, bu âyette

---

[19] Buhârî, *Enbiya* 10; Müslim, *Zikir* 54-55; Dârimî, *Dâru İhyâi's-Sünneti'n-Nebeviye*, ts, *İsti'zân* 48.

[20] Müslim, *Zikr* 55; İmam Malik, *Muvatta*, Beyrut ts., Şiir 4.

anlatılan vasıflarla muttasıf O Rabb-i Rahîme yönelme, insanın his ve duygularını tatmin eder ve teminat altına alır.. alır da, artık onun gözlerine yabancı hayaller giremeyeceği gibi kalbini ve gönlünü de şeytan işgal edemez. Yeter ki o, iradesinin hakkını versin ve elinden geldiğince istikamet içinde yaşamaya gayret etsin. Ne var ki insan, her zaman bu gerilimini muhafaza edemez. Bazen geçici de olsa ufkunu gaflet bulutları sarabilir. Bu gibi durumlarda onu uyku basar ve adeta iradesi devreden çıkar. İşte o zaman insan da, uyumayan ve asla uyuklamayan Allah'a yönelir, ona sığınır.. sığınır da, artık şeytan, onun ruhuna yol bulup giremez. Zira Âyetü'l-Kürsî, koruyucu bir atmosfer gibi onun ruhunu sarmıştır ki, böyle korunmuş bir yere cin, şeytan giremez.

Ne dediğini duyarak ve sürekli içine doğru derinleşerek, derinleşip bütün beşerî hislerini aşarak Âyetü'l-Kürsî'yi vird edinip[21] Allah'a iltica etmek (sığınmak), bir bakıma, "Ey Rabbim! Ben kendimi Sana emanet ediyorum." demektir ki, böyle bir iltica, dua ve yalvarış Arş-ı Rahmet'e ulaşınca gök ehli o kişinin etrafını sarıp adeta onun çevresinde pervane kesilir. Hangi şeytan ve şerîr cinnin haddine ki, böyle bir nur dairesini aşabilsin ve ışık hüzmeleriyle sarılı bulunan nezih ruhlara dokunup onları soldurabilsin? Hayır, bu mümkün değildir. Zira onu, artık emri her şeye galip olan Rabbi himaye etmektedir ve O (celle celâluh), Âyetü'l-Kürsî'nin okunduğu eve cin ve şeytanın girmesine müsaade etmeyecektir.[22]

ÂYETÜ'L-KÜRSÎ'NİN TEFSÎRİ

Kur'ân âyetlerinin efendisi olan bu âyet, 10 cümleden oluşmaktadır. Biz de âyetin tefsîrini yaparken cümle cümle yapmak istiyoruz.

---

21 Sık sık ve devamlı okunan dua.

22 M. Fethullah Gülen, *Varlığın Metafizik Boyutu*, İstanbul 1998, 2/364-367.

1. CÜMLE: KENDİSİNDEN BAŞKA İLAH OLMAYAN ALLAH

اَللّٰهُ لاَ إِلَـهَ إِلاَّ هُوَ

"Allah o İlâhtır ki Kendisinden başka ilâh yoktur."

Bu âyet Müslümanlara, inandıkları ama isimlerini ve sıfatlarını tam olarak bilemedikleri "Allah"ın isimlerini ve sıfatlarını öğretiyor. Allah lafz-ı şerîfi hakkında bilgi vererek âyetin tefsîrine başlayalım:

اَللّٰهُ *Allah Lafz-ı Şerîfi*

Allah; gerçek ma'bûdun özel adıdır. Lâfz-ı Celâl ve İsm-i A'zam da denen "Allah" kelimesi, Cenâb-ı Hakk'ın zâtının ism-i hâssı, yani özel ismi olduğu için bu isim, O'nun bütün esma-i hüsnâsını (en güzel isimlerini) ihtivâ etmektedir. Onun için "Allah" dendiğinde aynı zamanda bütün esmâ-i İlâhiyye (ilahî isimler) de söylenmiş olur.

Allah lafzı, bütün Kur'ân'da 2697 defa geçmektedir.

اَللّٰهُ Allah lafz-ı şerîfini başka bir dilden nakledilmiş olarak kabul etmek veya Arapça'da başka bir kelimeden türemiştir deyip O'na bir asıl bulmaya çalışmak doğru değildir. İslâm âlimlerinden,

O'nun bir kısım kelimelerden türediğini söyleyenler olmuştur. Fakat kanaatimize göre Zât-ı Bâri nasıl ezelî ise, ezelden beri O'nun adı "Allah"tır ve bu kelimeye bir başka temel kelime aramak uygun değildir. Ama bu kelimenin etrafında "ben bu kelimeye benziyorum" diyen kelimeler vardır ki,[23] biz bunlar üzerinde durmak istemiyoruz.

"Allah, varlığı zorunlu olan ve bütün övgülere lâyık bulunan zâtın adıdır." Tarifteki "varlığı zorunlu olan" kaydı, Allah'ın yokluğunun düşünülemeyeceğini, var olmak için başka bir varlığın desteğine muhtaç olmadığını ve dolaylı olarak O'nun kâinatın yaratıcısı ve yöneticisi olduğunu anlatmaktadır. Allah kelimesi İslâmî kaynaklarda bu tarifin özetlediği bir kavram haline gelmiş, gerçek mabudun ve tek yaratanın özel ismi olmuştur.[24]

"Allah; kâinatın ve kâinatta bulunan bütün varlıkların yaratıcısı, koruyucusu olan tek varlık, ibâdet edilmeye lâyık tek Rabb'e, ilâh'a ait özel isimdir. Allah; en yüce varlık olarak inanılan, bütün kemâl sıfatları şahsında bulunduran ve her türlü noksan sıfatlardan uzak olan gerçek Ma'bud'tur. Allah; varlığı zorunlu olan tek yaratıcıya ait yüce bir isimdir. Bu isimle isimlendirilen bir başka varlık olmamıştır. Allah ismi, ifade ettiği ilâhî mânâsıyla yalnız Allah'a aittir ve hiçbir kelime bu ismin mânâsını ve muhtevasını ifade gücüne sahip değildir, onun için de bu isim başkası için kullanılamaz.[25]

Allah, İlâh, Tanrı, Hudâ, God, Dieu…

Allah bir olduğundan, ikili ve çoğulu da yoktur. Çünkü

23 Geniş bilgi için bkz: Suat Yıldırım, *Kur'ân'da Ulûhiyet*, İstanbul 1987, s.100-108.
24 Bekir Topaloğlu, *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA), Allah mad.
25 "O göklerin, yerin ve o ikisinin arasında olan her şeyin Rabbidir. Öyleyse yalnız O'na kulluk et. O'na ibadetinde sabır ve sebat göster. O'na denk ve adaş olacak hiç kimse bilir misin?" (Meryem, 65)

ancak cinsleri ve benzerleri olan varlıkların isimleri çoğul yapılabilir. Cinsleri ve benzerleri olmayanın ismi de çoğul yapılamaz. Meselâ dilimizde 'şehirler' denilir ancak yine bir şehir olan fakat bir ikincisi olmayan İstanbul için 'İstanbullar' denilerek çoğul yapılamaz. Ancak değişik dillerde Yüce Allah'ı ifade etmek için kullanılan ayrı ayrı isimler olabilir. Türkçede Tanrı, Farsçada Hudâ, İngilizcede God, Fransızcada Dieu gibi. Ne var ki bu isimler 'Allah' gibi özel isim değildir. İlâh, rab, ma'bûd gibi cins isimdirler. Arapçada ilâhın çoğuluna 'âlihe', rabbın çoğuluna 'erbâb' denildiği gibi, Farsçada Hudâ'nın çoğulu da 'hudâyân' ve dilimizde de tanrılar, rabler, ilâhlar, ma'budlar denilir. Çünkü bu isimler gerçek ma'bûd, yani Allah için kullanıldığı gibi, Allah'ın dışında gerçek olmayan birçok ma'bûd kabul edilen şeyler için de kullanılagelmiştir. Eski Türklerde gök tanrısı, yer tanrısı; Yunanlılarda güzellik tanrıçası, bereket tanrısı, vs olduğu gibi. Hâlbuki hiçbir dil ve dinde 'Allahlar' denilmemiş ve denilemez. Mânâsındaki birlik ve özel isim olması sebebiyle Allah, ne tanrı kelimesiyle, ne de bir başka kelimeyle tercüme edilebilir.

Allah, Hak Ma'bûd

Allah; kendi irâdesiyle kâinatı yoktan var eden, ona belli bir düzen veren, gökleri ve yerleri ve bunlarda en küçüğünden en büyüğüne kadar canlıları yaratan, onlara hayat ve rızık veren, öldüren-dirilten, dilediğini dilediği şekilde idare ve tasarrufu altında bulunduran, varlığı bir başka sebeple değil, kendinden olan, her şeyi bilen, gören, işiten, yarattıklarında en ufak bir çarpıklık ve dengesizlik bulunmayan, her şeye gücü yeten, bütün mülkün gerçek sahibi, emir ve hüküm koymaya tek yetkili; övülmeye, itaat edilmeye, şükredilmeye gerçek lâyık, bir benzeri daha bulunmayan, bütün varlıkların, güneşin, ayın, gök ve yer cisimlerinin itirazsız itaat ettiği, boyun eğdiği, ismini ululadığı, ibadet edilmeye

lâyık Hak ma'bûd'tur. Allah, ma'bûd olduğu için Allah değil, Allah olduğu için ma'bûd'tur. O'nun İlâh oluşu, ibadete lâyık oluşu, bir başka sebepten değil; Kendi Zâtının yüceliğindendir. İnsanlar zaman zaman putlara, ateşe, güneşe, yıldızlara, millî kahramanlara veya hakkında korku ve ümit besledikleri herhangi bir şeye tapınmışlar; bu hâlleriyle de onları ilâh ve ma'bûd edinmişler, daha sonra ise bunlardan cayarak, onları tanımaz ve tapınmaz olmuşlardır. O zaman da daha evvel ma'budlaştırdıkları varlıkların ma'budluk vasıfları yok olmuştur. Kısaca ifade etmek gerekirse; Allah'ın dışındakiler ancak insanların ma'budlaştırmalarıyla ma'bûd kabul edilebildikleri hâlde Allah, bütün insanlık O'na inansa da, inanmasa da; ibadet etse de etmese de O (celle celâluh), Zâtıyla Allah olduğu için ibadete lâyıktır. İnsanlığın inkârı O'nu Allah olmaktan uzaklaştıramaz."[26]

Biz O'nu, Rahmân, Rahîm, Ehad, Samed, Ferd, Hayy, Kayyûm, Kadîm, Kadîr, Âlim, Semî', Basîr, Azîz, Cebbâr, Cemîl, Celîl, Kebîr, Cevâd, Raûf, Mütekebbir, İlâh, Seyyid, Mâlik, Rab, Hakîm, Mütekellim, Hâlık, Rezzâk... gibi yüzlerce isimleriyle; hayat, ilim, sem', basar, irade, kudret, izz, hikmet, kibriyâ, ceberût, kıdem, bekâ, kelâm, meşîet ve benzeri onlarca sıfatlarıyla tanımaya çalışırız. Bütün bunlarla beraber yine de, O'nu tam bildiğimizi, bileceğimizi iddia edemeyiz; edemeyiz de مَا عَرَفْنَاكَ حَقَّ مَعْرِفَتِكَ يَا مَعْرُوفُ "Ey Mâruf, Seni hakkıyla bilemedik." sözleriyle aczimizi ifade ederiz.[27]

Lafzatullah'daki Mu'cizelik

Lâfz-ı Celâle'nin, yani Allah lafzının diğer bir hususiyeti, başka isimlerle ifâde edemeyeceğimiz bir mu'cizelik ifâde etmesidir:

---

26 Cengiz Yağcı, *Şâmil İslâm Ansiklopedisi*, küçük değişiklikler ve özetle.

27 M. F. Gülen, *Kalbin Zümrüt Tepeleri*, "*Allah ve Ulûhiyet Hakikati*" isimli makale, İstanbul 2008, 4/86.

Allah (الله) lafzının başından elif harfini (ا) kaldırırsak (لله) lillâhi kalır ki, "Allah'ın, Allah için" demektir. لِلّٰهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ "Göklerde ve yerde olan her şey Allah'ındır." (Bakara, 284; Nisâ, 131-132); ve وَلِلّٰهِ جُنُودُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ "Göklerin ve yerin orduları Allah'ındır." (Fetih, 4,7) âyetlerinde olduğu gibi.

Lâm'lardan birini kaldırsak lehû (لَهُ) kalır ki yine "Allah'ın, Allah için" demektir. لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ "Göklerde ve yerde ne varsa O'nundur." (Bakara, 255).

İkinci lâm'ı da kaldırırsak (هُ) hû kalır ki, Hû da Allah'ı işaret eden zamirdir ve Allah'ın zâtının ünvânıdır ve "Allah" demektir: هُوَ اللّٰهُ الَّذِي لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ "Allah'tır gerçek İlah! O'ndan başka yoktur ilah." (Haşir, 22) Ve biz çok defa zikir, vird ve fikrimizi (هُ veya هُوَ) hû demekle ifade ederiz.[28]

هُوَ *Hû zamiri*

هُوَ Hüve şeklinde yazılıp, Hû şeklinde okunan ile, Lâfz-ı Celâle'nin son harfi olan هُ Hû aynı mânâya gelmektedir ve "O" demektir. هُوَ Hû zamiri, İsm-i A'zam, yani Allah'ın en büyük ismi olma ihtimali olan isimler arasında sayılmaktadır. Hatta çok defa diğer isimlerle Allah'a yönelmektense, هُوَ Hû ile yönelmek daha uygun olur. İşte Lâfz-ı Celâle, böyle mu'cizevî bir kelimedir. Onun bu son harfi üzerinde kısaca duralım:

ه (hû) başlı başına bir mu'cizedir. İnsan ه (hû) dediği zaman şu mânâları düşünür veya şu mânâları aklına getirmesi ona ه (hû) dedirtir: "Nerede ben, nerede Sen? Ben bir damla kıymetsiz sudan yaratılmış, Sen ezel ve ebed Sultanı Ma'bûd (kendisine ibâdet edilen hak ilâh). Ben, Sana Sen diyemem. Sana ancak,

[28] M. F. Gülen, *Fâtiha Üzerine Mülâhazalar*, İzmir 2001, s. 87.

kâinatı dolduran, Senin Güzel İsimlerine ait mânâları birden ifade etme manasında هُ (hû) ile sesleniyorum. Ve ancak هُ (hû) demekle gönlümdeki ateşi söndürüyorum."

İnsan, Cenâb-ı Hakk'ın isimlerini anarken, çok kere o ismin varlıkla olan alâkalarını hatırlar ve zikrettiği ismin kendisiyle olan alâkasını nazara alır. Meselâ: "Yâ Kerîm" dediği zaman, Allah'ın kendisine olan ikrâmını hatırına getirir. "Yâ Muhsîn" dediği zaman, Allah'ın ihsânını, "Yâ Cemîl" dediği zaman da Allah'ın cemâl ile tecellîsini hatırına getirir. Böylece, kısmen de olsa ihlâsı zedelenir. Halbuki هُ (hû) dediği zaman, Zât-ı Ecell-i A'lâ'ya has bir ünvân ile her türlü beklentinin, her türlü karşılığın üstünde; Allah, Allah olduğu için, O'nun Ma'bûd-u Mutlak olduğunu ilân etme sadedinde "hû" demek gönüle öyle şifâ verir, öyle su serper ki, tâ gönlünün derinliklerinden هُ (hû) demiş insanlar ancak bu zevkin ne demek olduğunu bilirler. Bu ifâdenin, rûhu terbiyedeki tesiri ise başka hiçbir isimde yoktur.

Ayrıca, Allah (celle celâluh) bize, kendini eserleri ve icraâtı ile tanıtmaktadır. Biz de O'nu kendimizde mevcut tecellî ve eserleri nisbetinde tanımaktayız. Bu tanımalar hep izâfîdir, hakikî ma'rifet yanında da noksandır. Çünkü insan kendisine yapılan kerem, lütuf ve ihsân açısından bakarak, bütün kâinatta cereyan eden bu fiilleri ve bu fiillerin fâilini idrâk edip kavrayamaz. Belki kendi ölçüleri içinde meseleyi değerlendirir. Halbuki "hû" deyince, hakîkatte var olan ve bütün güzel isimlerin sahibi bulunan Zât-ı Ecell-i A'lâ kasdolunmaktadır. Böylece de hem enfüsî hem de âfâkî bütün delilleriyle, bize kendini tanıtan ve kâinatta bütünüyle tecellî eden Cenâb-ı Hakk'ın huzurunda, O'na hitap ederek "Sen" demekten teeddüp ederek (utanarak), gayb makamında sadece ve tek kelimeyle "O" mânâsına "hû" denmektedir ki, aslında her nefes alışverişimiz, bir "hû"dan

ibarettir. Yani "hû" bizim hayat kaynağımızdır. O'nu demeden yaşamamız mümkün değildir.[29]

اللّٰهُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ *Allahu Lâ İlâhe İllâ Hû*

اللّٰهُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ "Allah o İlâhtır ki Kendisinden başka ilâh yoktur." cümlesi, لاَ اِلَهَ اِلاَّ اللّٰهُ "Allah'tan başka ilâh yoktur." cümlesi ile (yaklaşık olarak) aynı hakîkati ifade ettiğinden şimdi kısaca kelime-i tevhîd de denilen 'Lâ İlâhe İllallah' cümlesinin fazîletinden bahsedelim:

Bu kudsî cümleyle mü'min kâfirden, müslim mülhidden (kâfir), Allah'a tam teslim olmuş kişi zındıktan, muhlis (ihlaslı kimse) münâfıktan ayrılır. Âdetâ لاَ اِلَهَ اِلاَّ اللّٰهُ bir alâmet ve bir nişandır. Onunla bir zümre öbüründen ayırt edilir. Şu kadar var ki, bu kudsî kelimeyi sadece dilimizle söylemekle bu mazhâriyete eremez ve varmamız gereken ufka varamayız. Zaten bu kelime gönülde kesin inanma, benlikte kabullenme şeklinde kendini gösterir ve insan hissiyatında hâkimiyetini kurarsa ona 'imân' denir. Yoksa üşüyen bir insanın "ateş, ateş" demekle ısınamayacağı ve zehir içen bir insanın "zehirlenmeyeceğim, zehirlenmeyeceğim" demek suretiyle zehrin tesirinden kurtulamayacağı gibi, söylenen sözler de çok defa kendini imân ve teslim olup itaat etme şeklinde gösteremez. İnsan en az zehrin öldürücü, ateşin yakıcı olduğuna inandığı kadar لاَ اِلَهَ اِلاَّ اللّٰهُ derken ibadete layık yegâne Zât'ın yalnız ve yalnız Allah olduğuna inanmalıdır ki buna "imân" densin. Evet, insan sadece O'nu görmeli, O'nu bilmeli ve O'nu tanımalıdır. Ve yine kulluğu da sadece O'na arzetmelidir. İşte o zaman dilindeki لاَ اِلَهَ اِلاَّ اللّٰهُ gönlündekiyle birleşir ve hakkıyla mü'min olur. Bu şekilde olmayan imân, imân değildir. Ateşin yakıcılığına ve zehrin

---

[29] M. F. Gülen, *Fâtiha Üzerine Mülâhazalar*, s.88-89.

öldürücü olduğuna inanıldığı kadar Allah'a inanılmıyorsa, bu tam imân olmaz, buna tam imân denemez.

لاَ اِلَهَ اِلاَّ اللّٰهُ kudsî hakikati, Allah'ın Ma'bûd-u Mutlak olduğunu, kulluk ve ibâdetin sadece O'na yapılıp, sadece O'nun karşısında baş eğilmesi gerektiğini anlattığı gibi, Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) O'nun elçisi ve kâinat sarayında O'nun teşrifatçısı olduğunu da dile getirmektedir. Bu kelâm, gönül evimizde bir hisse Allah'a, bir hisse de Resûlullah'a ayırıyor.

Mü'min işte bu imânı elde edip her şeyi Allah'ın yed-i kudretine verdikten sonra, kâinattaki bütün eşya ile bir münasebet kurar. Artık onun ruhunda vahşet, tiksinti ve ürküntü yoktur. O taş, toprak, kuş, ağaç, hülasa bütün hayvanat ve bütün nebâtâtla (bitkilerle) kardeş olur. Mü'min, kâinata mehd-i uhuvvet (kardeşlik beşiği) nazarıyla bakar. Çünkü her şey "Bir"den (Allah'-tan) gelmiş ve neticede yine "Bir"e dönecektir.

Bu hakikate ulaşma da, ancak, tevhide ermek ve her şeyin 'Bir'den gelip 'Bir'e döneceğine tam ve yakînî (kesin) bir îmânla inanmakla mümkündür.[30]

"Lâ ilâhe illallah: Allah'tan başka ilâh yoktur" cümlesinin mefhûmuna (mânâsına) "Muhammedün Resûlullah: Muhammed Allah'ın Resûlüdür" kısmı da dâhil olup, bu cümleye "**kelime-i tevhîd**" denir. Kelime-i tevhîd veya kelime-i şehâdeti söyleyenin Müslümanlığına hükmedilir. Esasen kelime-i şehâdet veya kelime-i tevhîdi söyleyen kimse, Allah'tan başka tapınılan bütün sahte ilâhları, tâğutları ve her türlü putu reddetmiş olur.

لاَ اِلَهَ اِلاَّ اللّٰهُ *"Lâ İlâhe İllallah" Demenin Fazîleti*

Konuyla ilgili bazı hadisler şöyledir:

1. اَفْضَلُ مَا قُلْتُ اَنَا وَالنَّبِيُّونَ مِنْ قَبْلِى: لاَ اِلَهَ اِلاَّ اللّٰهُ *"Ben ve benden evvel*

---

[30] M. F. Gülen, *Fâtiha Üzerine Mülâhazalar*, 127-129.

bütün peygamberlerin söylediği en fazîletli, en hayat bahşedici, en mânâlı, en tonlu ve çaplı ifade لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ *ifadesidir."*[31]

2. "Yüce Allah, rızâsını umarak Lâ ilâhe illallah diyen kimseyi Cehennem'e haram kılmıştır."[32]

3. "İman yetmiş (veya altmış) kadar daldan ibarettir. Bunların en yükseği "Lâ ilâhe illallah" demek, en aşağısı da insanlara zarar veren şeyleri yoldan kaldırmaktır. Utanmak da imanın dallarından biridir."[33]

4. "Kimin son sözü, "Lâ ilâhe illallah" "Allah'tan başka ilah yoktur." cümlesi olursa, o kişi Cennet'e girer."[34]

5. "Ölmek üzere olanlarınıza "Lâ ilâhe illallah" demeyi telkin ediniz!"[35]

6. "Zikrin en fazîletlisi "Lâ ilâhe illallah"tır."[36]

اِلٰهٌ *İlâh*

Âyetü'l-Kürsî'nin birinci cümlesinde açıklamasını yapacağımız son kelime "ilâh" kelimesidir:

İlâh; Arapça bir kelime olup, Türkçesi 'Tanrı' demektir. İlâh; "tapınılan, yüceliği karşısında hayrete düşülen, gönülden bağlanılıp sığınılan, duyularla idrak edilemeyen varlık" demektir. Hak veya bâtıl olsun tapılmaya lâyık görülüp ibadet edilen her varlığa ilâh adı verilir ve mutlak olarak zikredildiği takdirde ilâh, tanrı anlamına gelir, Allah ise gerçek Tanrı'nın

---

31 *Muvatta*, Beyrut 1951, *Kur'ân*, 32; *Hac*, 246.

32 Buhârî, *Salât* 45, 46, *Ezân* 4, 5, 153, 154, *Teheccüd* 25, 33, 36, *Meğâzî*, 12, 13, *Et'ime* 15, *Rikak* 6, *İstitâbetü'l-mürteddîn* 9; Müslim, *Îmân* 54, 55, *Mesâcid* 263, 264, 265, *Fezâilü's-sahâbe* 178.

33 Buhârî, *Îmân* 3; Müslim, *Îmân* 58.

34 Ebû Dâvûd, İstanbul ts., *Cenâiz* 20; Hâkim, *el-Müstedrek*, Beyrut ts., I, 351.

35 Müslim, *Cenâiz* 1, 2. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, *Cenâiz* 16; Tirmizî, *Cenâiz* 7; Nesâî, Beyrut ts., *Cenâiz* 4; İbn Mâce, Beyrut 1975, *Cenâiz* 3.

36 Tirmizî, *Daavât* 9. Ayrıca bk. İbn Mâce, *Edeb* 55.

adıdır. İlâh kelimesi Kur'ân'da daha çok gerçek ilah (yani Allah) hakkında kullanılmış, bâtıl ilah (tanrı)lar için oldukça az vârit olmuştur. Bâtıl ilahların Kur'ân'da zikredilmesi, onların geçersizliğini bildirmek için ve ilah kabul eden kimselerin sözleri olarak nakledilmiş, yoksa onlar bir ilah olarak kabul edildiğinden dolayı zikredilmemiştir.[37]

İslâmiyet'in saf tevhid akîdesi; tapılacak, ibadet edilecek, kâinatın ve eşyanın yaratıcısı ve yoktan var edicisi olarak sadece Allah'ı kabul etmektir. Bu yüzden Allah lafzı, sadece İslâm'ın kabul ettiği tanrı inancının alemi (özel ismi)'dir.

İslâmiyet'in Allah âkidesiyle, diğer dinlerdeki 'ilâh' fikri arasında tartışmaya yer bırakmayacak nitelikte büyük farklar vardır. Diğer dinlerdeki ilah fikri, insanların korkularının, isteklerinin ve ihtiyaçlarının ürünüdür. Bu ilâhlar insanların zihinlerinde ihtiyaçlarına göre şekillenirler. Sonra bu ilâhların, yeni bir hüküm ortaya koymak gibi özellikleri de yoktur… Oysa İslâm, mutlak bir yaratıcının ve hüküm koyucunun ve ibadet edilecek bir tek ilâhın var olduğu, O'nun da hiçbir ortağı bulunmadığı esası üzerine oturtulmuştur. İslâm, insanları bu ilâha (yani Allah'a) îman ve ibâdet etmeye çağırır. Diğer dinlerde ilâhlar, insanlarla birlikte vardır. İnsan yok olduğunda bu ilâhlar da yok olurlar. Oysa Allah (celle celâluh) insanı yaratandır. İnsan yaratılmadan önce de Allah vardı ve Zâtı ile kâimdi.

İslâm'ın dışındaki dinlerin ilâh telâkkisi, İslâmiyet'ten tamamen farklıdır. Bu sebeple diğer dinlerdeki ilâhlara ancak ilâh, tanrı, hudâ, çalab gibi isimler verilebilir. Allah ismi ise aslâ verilemez. İslâmiyet'teki Allah inancı ise, O'nun sadece Müslümanların değil, bütün âlemlerin ilâhı olduğu gerçeğine dayanır. Âyetlerde de zikrolunduğu gibi, bütün varlıklar, isteyerek veya

37 Suat Yıldırım, *Kur'ân'da Ulûhiyet*, s.108-109.

istemeyerek, bilerek veya bilmeyerek O'na boyun eğer ve ibadet ederler.[38]

Kur'ân-ı Kerîm'de İlâh

Kur'ân-ı Kerim'de ilâh kelimesi iki mânâda kullanılmıştır. Birincisi; hak olsun bâtıl olsun, ayırım yapılmaksızın, insanların kendisine tapındığı şey anlamında, ma'bûd. İkincisi; gerçekten ibâdete lâyık olan varlık anlamında, hak ma'bûd. Kur'ân-ı Kerîm'de İlâh kelimesi çoğul şekliyle birlikte 147 yerde geçmekte, Allah'tan başka bir ilâhın olmadığı, eşi, benzeri, ortağı ve çocuğunun bulunmadığı vurgulanmaktadır. Genellikle gerçek ma'bûdun sadece Allah olduğunu göstermek üzere "lâ ilahe illâ hû, lâ ilâhe illallah" şeklinde nefiyden sonra ispata[39] geçen kelime-i tevhîd formülü kullanılır. Âyetlerde belirtildiğine göre ilâh; bizâtihî var olan, başkasına ihtiyacı bulunmayan, ebedî hayatla diri olan, yaratan, öldürüp dirilten, rızık veren, ilmiyle bütün varlıkları kuşatan, esirgeyen ve bağışlayan, evrenin yegâne hâkimi olup daima üstün gelen, en güzel isimlere sahip olan, peygamberleri vasıtasıyla insanlara mesaj gönderen en yüce varlıktır. Bu nitelikleri taşımayanların ilâh olamayacağını bildiren Kur'ân, insanların diğer bir insanı veya cansız nesneleri ilâh edinmelerine dikkat çeker ve bu kişileri şiddetle eleştirir.[40]

---

38 *Şâmil İslâm Ansiklopedisi*, İlâh md., özetle.

39 Yani; "Allah'tan başka hak bir ilâhın yokluğunu veya olmadığını söylemek." nefiy , "hak ilâh olarak sadece Allah'ın var olduğunu söylemek." ise ispattır.

40 Yusuf Şevki Yavuz, DİA, İlah md., özetle.

2. CÜMLE:
HAYY VE KAYYÛM ALLAH

الْحَيُّ الْقَيُّومُ

"Haydır (Ebedî hayat sahibidir), kayyûmdur (Kendi kendine kâim olup, başka varlıkları da varlıkta tutandır)"

الْحَيُّ **Hayy:** Kâmil/Mükemmel hayat sahibi, devamlı var olan, yok olmayan demektir. Allah'ın hayatı, yokluktan sonra ortaya çıkmış değildir. Hayat kaynağı ve hayatı veren, verdiği gibi de alacak olan Allah'tır. Evet, Allah bizâtihî Hayy'dır, hayat sahibidir, yani diridir, ama diğer yaratıklar gibi başkasının hayat vermesiyle hayy değildir. Diğer yaratıklar ise, Allah'ın hayat vermesiyle hayattadırlar ve bir gün de öleceklerdir. Allah ise, yok olmaktan ve ölümlü olmaktan uzaktır. Allah, her zaman var olan, diri olan, ezelî ve ebedî hayat sahibidir.[41]

Ezelden ebediyete (sonsuza) kadar bütün hayat ve ebedîlik Allah'ın Zâtı ile zâtından dolayı kâimdir. Allah, vâcibü'l-vücuttur, yani varlığı Zâtının gereğidir ve her an bütün varlık âlemini idare eden ve her şeyi ayakta tutan ancak O'dur. O

---

41 Suat Yıldırım, *Kur'ân'da Ulûhiyet* , s. 202, İstanbul 1987.

olmasaydı ne hayattan eser olurdu, ne de varlık âleminden. İlâhî hayat, ilim ve iradenin başlangıcı olan ezelî bir sıfattır.

Âyet-i kerimede, Yüce Allah'ın dâima diri olduğu ifade edilmiştir. Allah'ın diri oluşunun başlangıcı ve sonu yoktur. O, ezelden diridir ve ebedî olarak da diri kalacaktır. Müfessirler, Allah'ın, kendisini diri olarak isimlendirmesini şu şekilde izah etmişlerdir: Yüce Allah, işleri sevk ve idare ettiğinden, eşyayı ölçülerine göre takdir ettiğinden dolayı Kendisine bu ismi vermiştir. Yani "O, sevk ve idare etmekte diridir." demek istediğini söylemişlerdir. Bazılarına göre Yüce Allah, bu isimle kendisinin "Dirilik" sıfatı bulunduğunu beyan ederken, bazılarına göre ise isimlerinden birinin de "Hayy" (Diri) olduğunu ifade etmiştir.[42]

Cansız Putlar

Müşrikler, elleriyle yaptıkları putlara tapmakta idiler. Bu putlar, cansız eşyadan yapılırdı. Canı bile olmayan varlığın ilâh olamayacağını ifade etmek üzere Allah için "O diridir." buyurulmuştur. Evet Allah diridir, O'nun hayat sıfatı vardır ve tıpkı diğer isimleri ve sıfatları gibi bunun da mâhiyetini ancak Kendisi bilmektedir.[43]

Allah Pasif Varlık Değildir

Allah Hayy'dır, yani diridir. Bazı filozofların sandığı gibi kâinata ilk hareketi verip geri çekilmiş, cansız, pasif bir varlık değil; yaratıcılığı her an devam eden, her an bir iş yapıp vücuda getiren, akıllı, bilgili, faal bir varlıktır. يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ "*Göklerde olan, yerde olan herkes, ihtiyaçları için O'na yalvarır (bütün bunları gerçekleştirmek için) O, her an yeni tecellilerle iş başındadır*." (Rahmân, 29)

---

42 Taberî, Bakara Sûresi 255. âyetin tefsiri.

43 *Kur'ân Yolu*, Bakara Sûresi 255. âyetin tefsiri.

Allah'ın Hayat Sıfatı

Hayat, Allah'ın subûtî sıfatlarından biridir. Allah'ın sübûtî sıfatları sekizdir: Hayat, ilim, sem', basar, irâde, kudret, kelâm, tekvîn. Allah'ın Hayat sıfatından bahsetmeden önce şimdi kısaca sübûtî sıfatlar hakkında bilgi verelim:

Sübûtî Sıfatlar

Lügat itibarıyla, hâl, unvan, vasıf, keyfiyet ve nitelik mânâlarına gelen sıfat, "usûlüddin", yani Cenâb-ı Hakk'ın zât ve sıfatlarından ve nübüvvet ve itikada ait meselelerinden İslâmî esaslar dairesinde bahseden ilim dâlı âlimlerine göre: "Cenâb-ı Hakk'ı vasfeden, nitelendiren ve bir anlamda "Allah'ın Zâtı"nın hicabı (örtü, perde) sayılan bir kısım yüce kavramlar demektir…

Varlığı zarurî ve kemâl ifade eden sıfât-ı sübhâniyeye "sübûtî sıfatlar" denilmektedir.[44] Meselâ Allah hayat sahibidir.. O her şeyi bilmektedir.. ve gücü her şeye yeten bir sâhib-i kudrettir.. istediğini istediği şekilde belirleyen bir irâde sahibidir... gibi müsbet ifadelerle Zât-ı Hakk'ı tanıma açısından nurlu birer tarif edici diyeceğimiz bu çerçevedeki sıfatlara sübûtî sıfatlar denmiştir. Zâtî sıfatlar gibi, bunların da zıtlarını Allah hakkında düşünmek câiz değildir ve bunların hepsi ezelî ve ebedîdir; ne varlıklarının evveli ne de âhiri söz konusudur…[45]

Şimdi de Allah'ın Hayat sıfatından bahsedelim:

Allah hakkında *Hayat* sıfatının varlığı zorunludur. Sözlük

---

44 Bir de Selbî sıfatlar vardır ki, bunlara Tenzihî sıfatlar da denir; Zât-ı İlâhî'nin acz, fakr, zaaf, ihtiyaç, yeme-içme, doğma-doğurma… gibi Cenâb-ı Zât hakkında eksiklik ve kusur sayılan evsaftan münezzeh ve müberra olmasını gösteren ifadelerdir. Fakat esas konumuz bu olmadığı için bu kadar bilgi ile iktifâ ediyoruz. Merak eden okurlarımız, M. F. Gülen, *Kalbin Zümrüt Tepeleri*, 4/134-135'e bakabilirler.

45 M. F. Gülen, *Kalbin Zümrüt Tepeleri*, 4/141.

anlamı, *ölümün zıttı olan diri olmak* demektir. Allah hakkında kullanıldığında bunun anlamı, "Allah'ın her zaman için ölmeyen ve uyumayan diri olması" anlamındadır. Hayatı için bir başlangıç ve sonuç yoktur. Diğer isim ve sıfatları gibi hayat sıfatı da ezelî ve ebedîdir.

Allah hakkında "Hayat", Kur'ân-ı Kerim'de beş yerde zikredilmektedir:

1. "Allah o İlâhtır ki Kendisinden başka ilâh yoktur. **Hay'dır**, **Kayyûm'dur**." (Bakara, 255),

2. "Allah o İlâhtır ki Kendinden başka ilâh yoktur. **Hayy** O'dur, **Kayyûm** O'dur." (Âl-i İmran, 2),

3. "Bütün yüzler, **Hayy-u Kayyum**'a baş eğmiştir." (Tâhâ, 111),

4. "Öyleyse sen ölmeyen, o mutlak **hayat sahibi** Allah'a dayan ve O'nu hamd ile tesbih et." (Furkan, 58),

5. "Tam mânâsıyla **Diri olan** yalnız O'dur. O'ndan başka ilâh yoktur." (Mü'min, 65) Görüldüğü gibi Hayy ismi üç yerde yaratıkları ayakta tutan, yöneten, idare eden ve koruyan anlamında olan "Kayyûm" ismiyle birlikte zikredilmektedir.

Bütün canlılar, hayatlarını Allah'a borçludur. Onları dirilten, var eden ve diri tutan O'dur. Onun için Allah'a muhtaçtırlar. Oysa Allah başkasına muhtaç değildir. O, Samed'tir, her şey ve herkes O'na muhtaç olduğu halde kendisi başka bir şeye muhtaç değildir.

Allah'ın 'Hayat'ı, Tam ve Kâmil Bir Hayattır

O, ölümsüzdür. Diğer canlılar hayatlarını devam ettirmek için hava ve gıda gibi başka şeylere muhtaçtırlar. Oysa Yüce Allah'ın hayat için başka bir şeye ihtiyacı yoktur. Onun için Yüce Allah'ın hayatı, diğer canlıların hayatına benzemez. Yaratıcı olan Allah'ın hayatı yaratılmışların hayatına nasıl benzesin ki, yaratılmışların hayatları bile birbirlerine benzememektedir. Bitkilerin hayatı ile hayvanların hayatı; hayvanların hayatı ile insanların hayatı

birbirlerinden farklıdır. Hayvanların hayatı, bitkilerin hayatından daha ileridir. İnsanların hayatı ise, hayvanların hayatından da üstündür; onlarınkine ilâveten düşünür ve değerlendirme yaparlar, mükellef olmalarının sebebi de budur.[46]

Allah'ın Hayat sıfatı hakkında son olarak, M. Fethullah Gülen Hocaefendi'nin "*Kalbin Zümrüt Tepeleri*" isimli kitabından küçük bir iktibasta bulunalım:

Hayat: Diri ve hayy demek olan sübûtî sıfatlardan "hayat", ezelî, ebedî bir sıfat-ı sübhâniye ve umum canlılar âleminin de biricik hayat ufku ve hayat kaynağıdır: Yerde-gökte, karada-denizde, fizik âleminde-metafizik dünyalarda her şeyi var eden ve yaşatan yalnız O'dur. Burada her varlık O'nunla hayata mazhar olmuştur ve öbür âlemde de yine O'nunla ikinci bir hayata erecektir…

Hayat sıfatının diğer sübûtî sıfatlara bir üstünlüğü veya önceliği söz konusudur; zira kudret, irâde ve ilim… gibi sıfatlar kat'iyen hayatsız tasavvur edilemezler; evet, hayatı düşünmeden bunları mülâhazaya almak mümkün değildir. Kur'ân-ı Kerim pek çok yerde bu hayât-ı sermediyeye dikkati çeker ve bize وَهُوَ حَيٌّ لاَ يَمُوتُ[47] hakikatini hatırlatır. Ruh, bu hayatın umumî bir tecellisi, canlılık da onun aksidir. Allah, kelâmında Hayy ve Muhyî ism-i şeriflerini hayatın arka plânı olarak nazara verir ve Hazreti Âdem'de bir türlü, Hazreti Îsâ'da başka bir türlü, diğer bütün canlılarda daha başka bir türlü hep bu hayât-ı sermediyeye dikkatleri çeker ve hayat adesesiyle Hakk'ın temâşâ edilmesini ister. Îmanla bakan herkes, hayatın çehresinde *"Öldüren O, dirilten O ve ötelerde her şeyi farklı bir kalıpla yeniden hayata mazhar edecek de O'dur! O'dur çürümüş, toza-toprağa karışmış kemikleri eczâ-yı asliyesiyle farklı bir sûrette yeniden hayata döndürecek olan!"* hakikatini okur.[48]

---

46 M. Sait Şimşek, *Şâmil İslâm Ansiklopedisi.*
47 O (Allah) diridir, ölmez.
48 M. F. Gülen, *Kalbin Zümrüt Tepeleri*, 4/142-143.

الْقَيُّومُ *Kayyûm*

Kendi zâtı ile var olup, zeval bulmayan dâim ve bütün kâinatı varlıkta tutup onları yöneten, her şeyi yoktan var eden, her şeyi idare edip yöneten, mahlukâtın ihtiyaçlarını gözeterek, onları koruyarak işlerini bir nizam içersinde yürütendir. Yani verdiği hayatı âhenk içinde devam ettiren ve her an her şeyi görüp gözeten O'dur.[49]

Kayyûm ismi, Cenâb-ı Hakk'ın hem zâtına, hem de fiillerine bakar. Zâtına bakan yönüyle O'nun Kıdem ve Bekâ'sını, fiillerine bakan yönüyle ise, mevcudâtın devamını ifade eder. Zira mevcudâtın devamı O'nun devamına bağlıdır.

Kayyûm, Kur'ân'da Üç Yerde Geçer

1. "Allah o İlâhtır ki Kendisinden başka ilâh yoktur. **Hay**'dır, **Kayyûm**'dur." (Bakara, 255),

2. "Allah o İlâhtır ki Kendinden başka ilâh yoktur. **Hayy** O'dur, **Kayyûm** O'dur." (Âl-i İmran, 2),

3. "Bütün yüzler, **Hayy-u Kayyum**'a baş eğmiştir." (Tâhâ, 111).

Büyük Türk müfessiri Allâme Elmalılı: "Hayy ve Kayyûm isimlerinin 'İsm-i A'zam' olduğu da söylenmiştir." demektedir. Şimdi kısaca bu konu üzerinde duralım:

İsm-i A'zam ve Hayy-Kayyûm İsimleri

"İmam-ı Gazalî Hazretleri, Esmâ-yı İlâhiye'den "Ferd, Hayy, Kayyûm, Hakem, Adl, Kuddûs" isimlerini İsm-i A'zam (Allah'ın en büyük ismi) olarak kabul etmiş; haklarında bir risalecik yazarak onları okumanın değişik hastalık ve belalara şifâ ve kalkan olacağını söylemiştir. Gümüşhânevî Hazretleri de, onun dualarını

---

[49] Suat Yıldırım, *Kur'ân'da Ulûhiyet*, s. 215.

Mecmûatu'l-Ahzâb'a dâhil etmiştir. On (10) defa "Allâhu Ekber" dedikten sonra "Bismillâhirrahmânirrahîm"le başlayıp "Ferdun, Hayyun, Kayyûmun, Hakemun, Adlün, Kuddûs" demenin şerlilerin şerrinden (kötülerin kötülüklerinden) korunmaya ve zafer kazanmaya vesile olacağını nakletmiştir. Bedîüzzaman da, Sekîne ve Tahmîdiye gibi duaların başında bu isimleri zikretmiştir.

Beş vakit içerisinde "salât-ı vustâ" (orta namaz), cuma gününde "vakt-i icâbe" (duaların umumiyetle kabul olacağı saat), insanlar arasında velî kullar, Ramazan Ayında Kadir Gecesi, bütün tâat ve ibadetler içerisinde rızâ-yı ilâhî, kâinatın ömründe kıyâmet ve ferdin hayatı içerisinde ölüm anı gizlendiği gibi; Esmâ-i Hüsnâ arasında da İsm-i A'zam gizli tutulmuştur. Mü'minlerin sürekli uyanık, dikkatli ve devamlı Allah'a (celle celâluh) ibâdet ve tâat içerisinde bulunmalarına vesîlelik eden bu gizlilikten dolayı hangi ismin "A'zam" (en büyük isim) olduğu da bilinememiş; pek çok muhtelif isim, İsm-i A'zam olarak zikredilmiştir.

… "Ferdun, Hayyun, Kayyûmun, Hakemun, Adlün, Kuddûs"den başka, "Rahmân, Rahîm, Hannân, Mennân, Melik, Selâm, Mü'min, Müheymin" gibi isimler de İsm-i A'zam olarak rivâyet edilmiştir. Ayrıca, tek bir isim şeklinde değil de âyet ya da izâfet terkibi olarak zikredilen "Bedîü's-semavâti ve'l-ard", "Zü'l-Celâli ve'l-İkrâm", "Lâ ilâhe illâ ente sübhâneke innî küntü mine'z-zâlimîn" ve Âyetü'l-Kürsî gibi İsm-i A'zam olduğu söylenen başka rivâyetler de vardır…

Bayezid-i Bistâmî, kendisinden İsm-i A'zam'ı soranlara: "Siz, Allah'ın isimleri içinde İsm-i Asğarı (en küçük ismi) gösterin, ben de size İsm-i A'zam'ı göstereyim." der ve ilâve eder: "Bence İsm-i A'zam tesiri yapacak bir şey varsa, şüphesiz o da sıdktır; sadâkatle hangi isim okunsa, o İsm-i A'zam olur."[50]

---

[50] M. Fethullah Gülen, *Kırık Testi*, İstanbul 2004, s.66 vd.

Resûlüllah Efendimizin Hayy ve Kayyûm İsimleriyle Duâ Etmesi ve Bunu Tavsiye Etmesi

1. Allah Resûlü (sevgili kızı) Hz. Fâtıma'ya: "Ey Fâtıma! Sana tavsiye ettiğim şu duayı sabah ve akşam okumaktan hiçbir şey seni alıkoymasın." demiş ve şu duayı söylemiştir:

يَا حَيُّ يَا قَيُّومُ بِرَحْمَتِكَ أَسْتَغِيثُ أَصْلِحْ لِي شَأْنِي كُلَّهُ وَلاَ تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ

"Yâ Hayy, yâ Kayyûm, rahmetin hürmetine Senden yardım diliyorum; her hâlimi ıslah et ve göz açıp kapayıncaya kadar olsun beni nefsime bırakma."[51]

2. Zeyd b. Sâbit, gece uyuyamadığını Peygamberimize şikâyet edince, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şu duayı okumasını ona tavsiye etmiş.

اَللّٰهُمَّ غَارَتِ النُّجُومُ وَهَدَأَتِ الْعُيُونُ وَأَنْتَ حَيٌّ قَيُّومٌ لاَ تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلاَ نَوْمٌ يَا حَيُّ يَا قَيُّومُ أَهْدِئْ لَيْلِي وَأَنِمْ عَيْنِي

"Allahım! Yıldızlar batıp kayboldu, gözler kapanıp uykuya daldı, Sen ise kendisine ne uyuklama ne de uyku ârız olmayan gerçek hayat sahibi ve kâinatı ayakta tutansın. Allahım! Geceme bir sükunet, gözlerime de güzel bir uyku nasib et."[52]

3. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadiste, aşağıdaki duâyı yatağa girerken üç defa okuyan kimsenin günahlarının, denizin köpüğü, çölün kumu ve ağaçların yaprakları kadar çok olsa bile, af edileceğini bildirmiştir:

---

51 Hâkim, *el-Müstedrek*, 1/545.

52 Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, Beyrut 1982, 10/128 (Taberânî, el-Kebir'den).

اَسْتَغْفِرُ اللهَ الَّذِي لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ اْلحَيُّ اْلقَيُّومُ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ.

"Ben, kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayan, 'Hayy' ve 'Kayyûm' olan Allah'tan bağışlanmamı diliyor ve O'na tevbe ediyorum."[53]

4. Enes b. Mâlik, bir sahabînin namazdan sonra 'Hayy' ve 'Kayyûm' isimleriyle Allah'a duâ ettiğini duyan Peygamberimizin şöyle buyurduğunu nakleder: "Bu adamın Allah'a ne ile duâ ettiğini biliyor musun? Orada bulunanlar; "Allah ve Resûlü daha iyi bilir." dediler. Bunun üzerine Resûlullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdular: "Allah'a yemin ederim ki, O, Allah'a ism-i a'zamı ile duâ etti. Allah bununla duâ edilince kabul eder ve bununla bir şey istenince verir."[54]

5. Hz. Ali'nin şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Bedir gününde savaşıyordum. Derken Allah'ın Resûlünün ne yaptığını göreyim diye, O'nun yanına vardım. Yanına vardığımda O secde halinde, "Ya Hayyü Ya Kayyûm!" diyor, başka bir şey demiyordu. Sonra savaşa döndüm. Daha sonra da, Resûlullah'ın yanına tekrar geldiğimde O, aynı şeyleri söylüyordu. Ben, gidip gelmeye ve O'na bakmaya devam ettim. O da, Yüce Allah kendisine fethi müyesser kılıncaya kadar, aynı şeyi söylemeye devam etti."[55]

---

53 Ahmed ibn Hanbel, *Müsned*, 3/10.

54 Ahmed ibn Hanbel, *Müsned*, 3/245.

55 er-Râzî, et-*Tefsîru'l-Kebîr*, Beyrut ts. Bakara Sûresi 255. âyetin tefsiri.

3. CÜMLE: UYUKLAMAYAN VE UYUMAYAN ALLAH

لاَ تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلاَ نَوْمٌ

“Kendisini ne bir uyuklama, ne de uyku tutar.”

سِنَةٌ **Sinetün**, uykudan önceki gevşeklik, hafif uyuklama ve dalgınlık halidir.

نَوْمٌ **Nevmün** ise; uykudur ki, gözlerin, kulakların ve duyuların fonksiyonlarının bitmesi halidir.

Allah’a ne uyku gelir, ne de uyuklama. Nitekim hadiste şöyle buyurulmuştur: “Şüphesiz Allah uyumaz, uyuması da uygun düşmez...”[56]

Âyette geçen سِنَةٌ Sinetün, kelimesi, insanı uyku ağırlığının basması anlamındadır ki, insan uyumadan önce, kendisinde meydana gelen uyuklama hâlidir. Uyuklama, uykunun başlangıcıdır. Normalde, cümlenin; “Allah ne uyur, ne de uyuklar” şeklinde olması beklenirdi. Fakat âyette önce uyuklamanın ve sonra uykunun getirilmesinin sebebi; dış görünüşe ve meydana gelişteki tertibe göredir. Çünkü insanda bu ikisinden, önce

56 Müslim, *İman* 293.

uyuklama, bundan sonra da uyku gelir. Buna göre mânâ şöyledir: Koruması gereken bir şeyi koruma hususunda yorulma, gaflet, usanma ve gevşeklik gösterme gibi yaratıkların başına gelenler, Allah için söz konusu olamaz. Allah için yorgunluk diye bir şey yoktur. Çünkü yorulan varlık, dinlenmeye ve uyku yoluyla istirahata ihtiyaç duyar.[57] Ayrıca yaratıklar, rahat etmek, hüznünü atmak veya yalnızlıktan kurtulmak için uyurlar. Allah'ın ise rahat etmeye, hüznünü ve yalnızlığını atmaya ihtiyacı yoktur.[58] Evet, uyumak, bir âcizlik belirtisidir. Allah ise âcizlikten yüce ve münezzehtir.

Uyuyan ve Yorulan Allah Olamaz

"O'nu uyuklama ve uyku tutmaz." âyeti, eksik ve muhtaç insanoğulları gibi bazı zayıflık ve sınırlılıklara sahip bir Allah fikrini reddetmektedir. Meselâ Kitab-ı Mukaddes şöyle der: "..Ve yedinci gün Allah yaptığı işi bitirdi. Ve yaptığı işlerin hepsini bırakarak yedinci günde dinlendi." (Tekvin, 2:2), "Rab sanki uykudan uyanır gibi ve güçlü bir adamın şarap nedeniyle nara atması gibi uyandı." (Psalms, 78:65) Bunlar elbette doğru değildir, çünkü Allah bütün bu zayıflıklardan uzaktır.[59]

Yüce Allah'ın uyuklaması ve uyuması söz konusu değildir. Aksi takdirde gökler ve yer ve onlarda bulunanlar, birbirine çarpar ve yok olup giderdi. Abdullah b. Abbas, âyetin bu bölümünün izahında şunları söylemiştir: Hz. Mûsâ meleklere: 'Allah hiç uyur mu?' diye sormuştur. Allah da meleklere, Hz. Mûsâ'yı uyurken peş-peşe üç kere uyandırmalarını ve uyumaya bırakmamalarını emretmiş, melekler de bunu yapmışlar ve Allah'ın emriyle Hz. Mûsâ'nın iki eline iki şişe bağlamışlar ve

57 İsmail Hakkı Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*.
58 Mâturîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*.
59 Mevdûdî, Tefhîmu'l-Kur'ân, (trcm: M. Han Kayanî ve diğerleri), İstanbul 1986.

bunları ellerinde tutmasını ve kırmamasını söylemişler, Hz. Mûsâ da şişeler elinde iken uyuklamaya başlamış, uyuklamış uyanmış, uyuklamış uyanmış ve sonunda biraz derince uyuklayınca şişeleri birbirine çarpmış ve ikisini de kırmıştır. Böylece Yüce Allah, Hz. Mûsâ'ya, kendisinin uyumadığını, şâyet uyuyacak olursa göklerle yerin birbirine çarparak parçalanmış olacaklarını göstermiştir.[60]

Büyük müfessir Fahruddîn er-Râzî, Hz. Mûsâ ile ilgili bu misali kabul etmez ve şöyle der: "Bil ki bu gibi şeylerin Hz. Mûsâ'ya nisbet edilmesi mümkün değildir. Çünkü Allah'ın uyuyabileceğini düşünen veyahut da bu hususta şüphesi olan kimse kâfir olur. O halde bu, nasıl Hz. Mûsâ'ya nisbet edilebilir? Hattâ rivâyet sahih olsa dahi, yapılması gereken, bu soruyu Hz. Mûsâ'ya değil, O'nun kavminin cahillerine nisbet etmektir."

er-Râzî'ye göre: "Allah'ı uyuklama halinin tutmaması, O'nu haydi haydi bir uykunun tutmayacağını gösterir. Böylece "نَوْمٌ" Nevmün kelimesinin âyette zikredilmesiyle bir tekrar meydana gelmiş olur." denilirse, biz deriz ki: Âyetin takdiri, "O'nu uyku tutmak şöyle dursun, uyuklama dahi tutmaz." şeklindedir.[61]

Kâinatı İdare Eden Ne Uyur Ne de Uyuklar

"O'nu ne uyku basar, ne de uyur." cümlesi, Hayy ve Kayyûm sıfatlarını pekiştirmekte ve biraz daha anlaşılmasını sağlamaktadır. Uyku basan veya fiilen uyuyan birinin gözetim, yönetim, koruma gibi işleri yerine getirmesi mümkün değildir. Yüce Allah'ın Kayyûmluğu kâmil ve kesintisiz olduğuna, daha doğrusu kayyûm sıfatı bunu ifade ettiğine göre O'nu ne uyku basar ne de uyur.[62]

---

60 Taberî, Bakara Sûresi 255. âyetin tefsiri. Benzeri bir rivâyet için bkz. İbn Ebî Hâtim, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, Beyrut 1999.

61 Er-Râzî, Bakara Sûresi 255. âyetin tefsiri.

62 Kur'ân Yolu, Bakara Sûresi 255. âyetin tefsiri.

Evet bu sıfat, yüce Allah'ın varlıkları gözetip yönetmesini ve varlıkların O'nun sayesinde ayakta duruşunu pekiştiren bir sıfattır. Fakat bu pekiştirme, yüce Allah'ın sürekli gözetleyiciliğini ve denetim altında tutuculuğunu insanın kolaylıkla algılamasını sağlayan bir ifade özelliği taşır. Aynı zamanda yüce Allah ile hiçbir varlık arasında benzerlik olmadığı gerçeğini, لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ "O'nun benzeri hiçbir şey yoktur." (Şûrâ, 11) realitesini açık bir biçimde yansıtır. Bu sıfat, gizli uyuklamaktan (dalgınlıktan) ya da sürekli uykudan Allah'ı arındırmayı, O'nu bu hallerin her ikisinden de kayıtsız şartsız bir kesinlikle tenzih etmeyi içerir.

Yüce Allah'ın, bütünü ve ayrıntıları ile bu varlık âlemini her zaman ve her durumda gözetip yönettiği gerçeği müthiş bir gerçektir. İnsan bu gerçeğin ne kadar müthiş olduğunu, bunu derinliğine düşündüğü, şu dehşet verici evrende yer alan sayısız atomu, hücreyi, canlı varlığı, cansız nesneyi, bütün bunları gözetimi ve denetimi altında tutan ve bütün bu varlıkların Allah'ın tedbirine dayalı olarak ayakta durma gerçeğini, evet bu gerçeği insan ancak kendi dar kapasiteli hayalinde canlandırdığında ne kadar müthiş olduğunu anlayabilir. Bu, insan idrakinin tasavvur edemeyeceği bir iştir. Tasavvur edebildiği kadarı -ki o da çok azdır- ise başları döndürecek, akılları hayrete düşürecek ve kalpleri huzurla dolduracak kadar müthiştir.[63]

[63] Seyyid Kutup, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, Kâhire ts. Bakara Sûresi 255. âyetin tefsiri.

4. CÜMLE:
MÜLKÜN GERÇEK SÂHİBİ

لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

"Göklerde ve yerde ne varsa O'nundur."

Allah, yerde, gökte ve ikisi arasında olan her şeyin Sâhibi ve Mâliki'dir. Görünür, görünmez, bütün varlık O'nun mülküdür. Hiç kimse hâkimiyetinde, otoritesinde, mülkünde ve yönetiminde O'na ortak değildir. Allah'tan başka ilâh olarak kabul edilen her şey ve herkes mutlaka kâinatın bir parçasıdır ve kâinatın her parçası da Allah'ındır; o halde hiçbir şey O'na rakîp veya eş olamaz.[64]

Âyet-i kerimede "Göklerde ve yerde ne varsa O'nundur." buyrulmaktadır. Bu ifadeden maksat, Allah'tan başka herhangi bir şeye kulluk etmenin, kullara yakışmayan bir davranış olduğunu beyan etmektir. Zira kulun sâhibi Allah'tır. Kul ise Allah'ın mülkü ve kuludur. Kul, ancak efendisinin emrini uygular. Herhangi bir şeye hizmet etmesi de efendisinin iznine bağlıdır. Bu itibarla, Allah izin vermediği halde herhangi bir varlığa kulluk etmek, akıl sahibine yakışmayan bir tavırdır.[65]

---

64 Tefhim, Bakara Sûresi 255. âyetin tefsiri.
65 Taberî, Bakara Sûresi 255. âyetin tefsiri.

Bütün Varlıklar O'nundur

"Yerde ve gökte" tabiri Arapça'da "bütün varlıklar" mânasında kullanılmakta, adına yer ve gök denilmeyen veya maddî mânada yere ve göğe dâhil bulunmayan mekânlar ve buradaki varlıklar da bu ifadenin içine girmektedir. Yani her şeyin sahibi Allah'tır.[66]

Yer ve gökteki her şeyin Allah'ın olması, tek ilah oluşunun bir sonucu ve gereğidir. Yani tek olan Allah, aynı zamanda tek diri, tek gözetici ve denetim altında tutan ve bunların yanı sıra tek mülk sahibidir.

İnsanlar Vekildir

Bütün mülkün O'nun olması, ortaklığı reddettiği gibi, bunun yanı sıra insanların dünyasında geçerli olması gereken gerçek anlamlı mülkiyet kavramının oluşumuna da etkin bir katkı sağlar. Çünkü gerçek mülkiyet sadece Allah'a bağlanınca, ilke olarak insanların hiçbir şeye mâlik olmadığı sonucu ortaya çıkar. Çünkü her şeyin hakîkî mâliki onu yaratandır, dolayısıyla insanlar yaratmadığına göre hakîkî mâlik olamaz. Bu durumda insanlar, her şeyin mülkiyeti elinde olan, tek aslî mülk sahibinin vekilleridirler sadece. Bu durumda bu vekillik görevlerini yerine getirirken onlara yetki veren asıl mülk sahibinin şartlarına uymak zorundadırlar. Asıl mülk sahibi bu şartlarını gönderdiği Kitabında açıkça belirtmiştir. İnsanlar bu şartların dışına çıkamazlar, onları çiğneyemezler. Yoksa vekillik sözleşmesinden doğan mülkiyet hakları ortadan kalkar, bütün tasarrufları geçersiz olur.

66 Kur'ân Yolu, Bakara Sûresi 255. âyetin tefsiri.

Varlığa Sevinmeme, Yokluğa Üzülmeme

"Yüce Allah'ın göklerde ve yerde bulunan canlı-cansız her şeyin gerçek mâliki olduğu" gerçeğinin insan bilincinde kökleşmesi, insanın "Bu benimdir." dediği her şeyin mülkiyetinden çıktığını düşünerek bu mülkiyeti, göklerde ve yerde bulunan her şeyi elinde tutan asıl Sâhibine geri vermesi, elinde bulunan her şeyin sınırlı süreli bir emanet olduğunu, süresi dolunca bu ödünç emanetin sahibi tarafından geri alınacağını bilmesi, bu gerçekleri ve duyguları içinde canlandırması bile tek başına doyumsuzluğun, tamahkârlığın, cimriliğin, ihtirasın ve amansız servet yarışının şiddetini düşürmeye, aşırılığını törpülemeye yeterli bir faktördür. Bu bilinç, aynı zamanda vicdana kanaat, elde edilen rızka ilişkin hoşnutluk, eldeki imkânlar ölçüsünde özveri ve cömertlik duygularını aşılamanın; insan kalbini varlıkta da yoklukta da güven duygusu ile doldurmanın da teminatıdır. Böylece kaybedilen, ya da elden kaçan maddî imkânlar karşısında insanın hayıflanması, üzülmesi, kafasına taktığı ve peşinden koştuğu şeyler uğruna kalbinin yanıp tutuşması önlenmiş olur![67]

Malın-Mülkün Sâhibinin İsteğine Göre Hareket Etme

Her şey Allah'ın mülküdür, çünkü O (celle celâluh) yaratmıştır. Aynı şekilde herkes ve her şey O'nun hükümranlığı ve hâkimiyeti altındadır. O Allah Mâliktir ve her şey O'nun mülküdür. O'nun mülkünün yanında başkasının mülkü yoktur. Böylece anlıyoruz ki, göklerde ve yerde olan bütün varlıkların Allah'la ilişkisi, mülkün sahibiyle ilişkisi gibidir. Kölelerin efendiyle ilişkisi gibidir. Mülk Allah'ındır inancı, insan şuurundaki bütün şirk unsurlarını siler. Mülk Allah'ındır inancı, insan

---

[67] *Fî Zilâl*, Bakara Sûresi 255. âyetin tefsiri.

şuurunda kendisinin sadece mülkün gerçek sahibi tarafından tayin edilmiş bir halîfe olduğunu, bu hilâfet ve sâhip olduğu her şeyin kendisine emaneten ve geçici olarak Allah tarafından verildiğini, kısa bir süre sonra onların kendisinden geri alınacağı şuurunu kazandıracaktır. Mülk Allah'ındır demek o mülkte söz sahibi Allah'tır demektir. Eğer mülk olarak biz kendimiz ve sahip olduğumuz her şeyin Allah'a ait olduğuna iman ediyorsak o zaman kendimiz ve sahip olduğumuz şeyler konusunda söz sahibinin Allah olduğuna iman etmek zorundayız. Yani elim benim değil Allah'ınsa, ben onu sahibinin razı olmadığı yerde kullanmamalıyım. Midem benim değil Allah'ınsa, mülkün sahibi Allah'sa, o konuda söz sahibi ben değil Allah'sa, o zaman ben bu mideme sahibinin razı olmadığı lokmayı indirmemeliyim. Çocuklarım benim değil Allah'ınsa, onlara koyacağım isimden tutun da, onlara vereceğim günlük eğitime, kılık kıyafetlerine varıncaya kadar onların sâhibi olan Allah'a sormak zorundayım. Hanımım benim değil Allah'ınsa, onunla ilişkilerim konusunda söz sahibi ben değil de onun gerçek sahibi Allah'sa ona kendi keyfime göre değil, Allah'ın istediği biçimde davranmak zorundayım. Malım benim değil Allah'ınsa, onu kazanacağım ve harcayacağım yerleri Allah'a sormak zorundayım. Paramı onun sâhibinin razı olmadığı yerlerde harcamaya kalkarsam, o zaman mülkün sahibi olarak Allah'ı değil de kendimi kabul etmiş olurum. Elimi, ayağımı, gözümü kulağımı, evimi, arabamı, bedenimi, aklımı, bilgimi, zamanımı ve sahip olduğum her şeyi onların gerçek sâhibinin razı olmadığı yerde kullanırsam, Allah'ı mülkün sâhibi olmaktan çıkarıp kendimi mülkün sahibi kabul etmiş olurum ki, bu Allah'ın istediği bir iman değildir...[68]

---

[68] Ali Küçük, *Besairu'l-Kur'ân*, Bakara Sûresi 255. âyetin tefsiri.

5. CÜMLE:
O'NUN İZNİ OLMADAN HUZURUNDA ŞEFAAT ETMEK KİMİN HADDİNE?

مَن ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلاَّ بِإِذْنِهِ

"İzni olmadan huzurunda şefaat etmek kimin haddine?"

Allah'ın mülkü olan yaratıklardan kimin haddi ki, Allah'ın izni olmaksızın yüce huzurunda şefaat edebilsin ve Allah'ın emri olmadan başka birinden şefaat dilenebilsin.

Âyetin bir diğer mânası, "Allah'ın izni olmadan, hiç kimse O'nun katında şefaatçi olamaz." demektir. Çünkü Mekkeli müşriklerin bir kısmı, bu putların Allah'a denk olduklarına değil, O'nun nezdinde reddedilemez şefaat, geri çevrilemez aracılık hakkına sâhip bulunduklarına inanmakta ve putlara bu anlayış içinde taparak kendilerine şefaat edeceğini iddia ediyorlardı. Yüce Allah da onların: "Biz onlara (putlara) sırf bizi Allah'a yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz." (Zümer, 3) ve "İşte bu (putlar), Allah katında bizim şefaatçilerimizdirler." (Yunus, 18) dediklerini haber vermiş, sonra da "O'nun izni olmaksızın.." kaydı ile istisna ettiği kimseler hariç, nezdinde hiç kimsenin şefaatçi olamayacağını bildirmiş ve şefaatin de izne bağlı bulunduğunu, O izin vermedikçe ve dilemedikçe kimsenin böyle bir

yetki ve imkâna sahip olamayacağını özlü ve etkili bir şekilde zihinlere yerleştirmiştir.

Allah'tan başka bütün şuur ve bilgi sahiplerinin bilgileri sınırlıdır, doğru da yanlış da olmaya açıktır. Bu genel gerçek, şefaat meselesine uygulandığında kimin şefaate lâyık olduğunun da ancak Allah tarafından bilineceği anlaşılır.[69] Evet Allah kimlere izin verirse ancak onlar şefaat edebilirler. Allah, ancak seçkin kullarına peygamberlerine ve velilerine şefaat izni verecektir. Çünkü onlar Allah'ın râzı olduğu seçkin kullarıdır. Hiç kuşkusuz, bunların başında Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) gelir.

Kur'ân'da Şefaat

Kur'ân'da şefaat kelimesi 30 yerde geçer. Bu âyetlerin bir kısmı genel olarak şefaatin geçersizliği, kabul edilmeyeceği ile ilgilidir. Bu âyetleri Kur'ân bütünlüğünde değerlendirdiğimizde, bu kabul edilmeyen şefaat, âhirette kâfirler için fayda vermeyen şefaattir. Yine bu şefaatin, Allah'ın izin vermediği durumlarla ilgili olduğu görülür. Çünkü Kur'ân'ın şefaatle ilgili olarak vurgu yaptığı önemli bir konu, şefaatin Allah'a ait olduğu, O izin vermedikçe kimsenin şefaat edemeyeceğidir. Zira herkese şefaat edilemeyecek, Allah'ın dilediği ve râzı olduğu kişilere şefaat edilebilecektir. Kur'ân'ın şefaat kavramının da tevhid akidesiyle ilgisini kurarak şefaati Allah'ın iznine bağlaması gösteriyor ki, hakikatte şefaat eden de, şefaati kabul eden de Yüce Allah'tır. Şefaat dilekleri de, mü'minlerin şefaatten yararlanmaları da Allah'ın iznine bağlanmıştır.[70]

Kur'ân-ı Kerîm, şefaat konusunu etraflı bir biçimde ele alıp anlatmıştır. Zira geçmişte ve günümüzde insanların sapmalarının

---

69 er-Râzî; *Kur'ân Yolu*, Bakara Sûresi 255. âyetin tefsiri.
70 Ahmet Kalkan, *Kur'ân Kavram Tefsiri*, İqra' CD'si.

en büyük sebeplerinden birisi bu şefaat meselesinin yanlış anlaşılmasıdır. Müşrikler, Allah katındaki şefaatin, insanlar arasında cereyan eden şefaat gibi olduğunu zannediyorlardı. Onlar, Allah katındaki şefaatin kral katındaki oğlunun, kızının, vezirlerinin, yardımcılarının ve ona denk veya ondan daha üstün kralların şefaat etmesi gibi düşünüyorlardı. Ehl-i kitap, Allah'a oğullar olarak izâfe ettikleri peygamberlerinin, müşrikler de putlarının ve Allah'a kızlar izâfe ettikleri meleklerin kendilerine şefaatte bulunabileceklerine inanıyorlardı. Hıristiyanlar ve bütün müşrikler, meleklerden, vefat etmiş Nebîlerden, şehitlerden ve sâlih kimselerden şefaat isterlerdi. Onların Allah katında şefaat etme yetkisine sahip olduklarını, bu yüzden de, Allah'ın bunların şefaatlerini reddetmeyeceğini iddia ediyorlardı. Her şey ve herkes Allah'ın kulu ve mülkü iken, kimin böyle bir şeye cesareti olabilir? Kim böyle bir şeye teşebbüs edebilir? Allah'ı kim etkisi altına alabilir? Allah karşısında kim söz sahibi olabilir? Allah'a etki etmek, Allah'a bir şey yaptırmak şöyle dursun, en çok sevdiği peygamberler ve melekler bile O'nun huzurunda O'nun izni olmadan ağızlarını bile açmaya cesaret edemezler.

Peygamberlerin Şefaati

Peygamberler Allah'ın yeryüzünde en değerli ve en şerefli kullarıdır. Bütün peygamberler Allah'ın en itaatkâr kullarıdır. Elbette ki peygamberler yeryüzünde duaları kabul edilme yönünden de en önde olan kullardır. Allah'ın bu sevgili kulları Allah'a dua ettiklerinde, ya istedikleri şeyler dünyada kendilerine hemen verilir veya burada verilmeyip âhirette kendilerine verilir.

Peygamberlerin dünyada yaptıkları duaların tamamı kabul edilmiş değildir. Bu dua, ya Allah'ın kaderine muhalif olduğu için, ya da Allah'ın kendilerinden râzı olmadığı kişiler hakkında

dua ettikleri için reddedilmiştir. Meselâ Nuh (aleyhisselâm), İbrahim (aleyhisselâm) ve sevgili Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm) bunun en açık örnekleridir. Kimisi babası için, kimisi oğlu için, kimisi amcası için dua etmişlerdir, şefaat etmek istemişlerdir de Allah buna izin vermemiştir.

Münâfıklar İçin Şefaat Yoktur

Mesela Rabbimiz, münâfıklar konusunda Resûlüne (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Onlar için sen ister Allah'tan af dile, ister dileme! Yetmiş kere bile istiğfar etsen, Allah onları asla affetmeyecektir. Evet, böyle! Çünkü onlar Allah'ı ve Resûlünü tanımayıp karşı geldiler. Allah da böylesi fâsıkları hidâyet etmez, emellerine kavuşturmaz." (Tevbe, 80)

Görüldüğü gibi Allah'ın Resûlü, Allah katında yeryüzünün en hayırlısı olduğu halde, Allah'ın sevmediği insanlar hakkında ne kadar da istiğfar ederse etsin Allah onlara mağfiret etmeyeceğini bildirmiştir.

Allah'ın Râzı Olmadığı Kimseler İçin Şefaat Yoktur

Öyleyse şunu kesinlikle söyleyebiliriz ki, Allah'ın râzı olmadığı kişiler için yapılacak şefaat asla kabul edilmeyecektir. Bunu can-ı gönülden isteyen, yeryüzünde Allah'ın en şerefli peygamberleri bile olsa da. Peygamberlerin bile izinli olmadıkları bir konuda daha başka kim yetkili olabilecek ki?

Kur'ân-ı Kerîm'de anlatıldığına göre Rabbimiz, Hz. Nuh'un (aleyhisselâm) oğluna ilişkin duasını da kabul etmemiştir: "Nuh Rabbine hitâb edip: "Ya Rabbî, dedi, elbette boğulan oğlum da ailemdendi, öz evladımdı. (Hâlbuki ben onları gemiye alırken Sen bana kurtulacaklarını, müjdelemiştin). Senin vaadin elbette haktır ve Sen hâkimlerin hâkimisin!" "Ey Nuh!" buyurdu Allah, "O senin ailenden değil. Çünkü o, dürüst iş yapan, temiz bir

insan değildi. O halde, hakkında kesin bilgin olmayan bir şeyi Ben'den isteme. Câhilce bir davranışta bulunmayasın diye sana öğüt veriyorum." (Hûd, 45-46)

Âyet-i kerîmeden açıkça anlaşıldığı gibi, Allah'ın râzı olmadığı bir insan için şefaatte bulunmak isteyen peygamberin bu şefaati, Allah tarafından kabul edilmemiştir. Sâlih olmayan bir amel sahibi, yani Allah'ın istediği gibi olmayan bir hayat sâhibi kim olursa olsun, Allah onun hakkında şefaatten yana değildir.

Yine Hz. İbrahim'in (aleyhisselâm) babası hakkındaki duası da kabul edilmemiştir: "İbrâhim'in, babası için af dilemesi ise, sırf ona yaptığı vaadi yerine getirmek için olmuştu. Fakat onun Allah düşmanı olduğu kendisine belli olunca, onunla ilgisini kesti. Gerçekten İbrâhim çok yumuşak huylu ve pek sabırlı idi." (Tevbe, 114)

Kâfirler İçin Şefaat Yoktur

Kâfir oldukları ve kâfir olarak öldükleri kesin belli olduktan sonra, yakın akrabaları bile olsa müşrikler hakkında istiğfar etmeleri peygambere ve mü'minlere asla yakışmaz. Gerek haklarında inen bir vahiyle, gerekse kâfir olarak ölüp gittikleri belli olan kimseler hakkında dua etmek, istiğfar etmek, onların bağışlanmalarını dilemek peygambere de, O'nun yolunun yolcularına da yakışık almaz. Kâfir olarak ölüp gidenler babalarımız bile olsa, analarımız, kardeşlerimiz bile olsa, onların arkasından dua etmemiz ve istiğfarda bulunmamız câiz değildir.

Kâfirler, istedikleri kadar kendileri hakkında şefaatte bulunacak varlıklar bulmaya çalışsınlar, onlar için kesinlikle şefaat yoktur. Zira Kur'ân-ı Kerim'de bunu anlatan pek çok âyet vardır:

"Onlar, Allah'tan başka kendilerine ne zarar ne de fayda veremeyen birtakım nesnelere ibadet ediyor ve "Onlar Allah

katında bizim şefaatçilerimizdir." diyorlar. De ki: Böyle bir şey olacak da Allah bilmeyecek ha! Ne o, yoksa siz Allah'a göklerde ve yerde olup da bilmediği şeylerin varlığını mı haber vereceğinizi iddia ediyorsunuz? Hâşâ! O, onların iddia ettikleri her türlü ortaktan münezzehtir, yücedir." (Yunus 18)

Şefaat Müslümanlar İçindir

Müslümanlar içinde de şefaat konusunda, geçmiştekilerin sapması gibi sapma içine girenler ve şefaat konusunu yanlış anlayarak tıpkı ehl-i kitabın düştüğü yanlışa düşenler vardır. Müslümanlar için elbette şefaat vardır. Bu hususu anlatan Kur'ân'da âyetler de vardır. Bunlardan biri işte tefsîrini yaptığımız bu âyettir: "O'nun izni olmadan O'nun huzurunda kim şefaat edebilir?"

Bu âyet-i kerîmeden ve Kur'ân'ın başka âyetlerinden anlıyoruz ki, âhirette şefaatte bulunabilecek, şefaat edebilecek insanları Allah belirleyecektir. Allah'ın izin vermediği hiçbir kimse şefaat etme hakkını kendisinde bulamayacaktır: "Rahmân'ın huzurunda, söz almış olanlar dışında hiç kimse şefaat edemeyecek." (Meryem, 87)

Evet bu âyetin mânası şudur: Şefaat ancak dünya hayatında Allah'a iman eden, dine inanan kimseler için geçerli olacaktır. Aynı şekilde, yalnız Rahmân'ın izin verdiği kimseler başkaları için şefaat edebilecektir: "O gün, Rahmân'ın şefaat izni verip sözünden razı olduğu kimselerden başkasının şefaati fayda vermez." (Tâhâ, 109)

Şefaat Edecek Olanları da Allah Belirleyecek, Şefaat Edilecek Olanları da

Demek ki, şefaat edecek olanları da Allah belirleyecek, şefaat edilecek olanları da Allah belirleyecek. Şefaat edilecek olan

kişileri de âhirette Allah'ın belirleyeceğini Enbiyâ sûresindeki şu âyet-i kerîme çok açık ve net bir biçimde anlatır:

"O (Allah), onların yaptıklarını da yapacaklarını da, açıkladıklarını da gizlediklerini de bilir. Onlar, sadece O'nun razı olduğu kimse hakkında şefaat ederler. O'na duydukları ta'zîmden ötürü çekinir, titrerler." (Enbiyâ, 28)

Bütün bu âyetlerden (Meryem, 87; Tâhâ, 109; Enbiyâ, 28) anlıyoruz ki, kendisine şefaat etme yetkisi verilen kişi kendi istediklerine değil de, Allah'ın şunlara şunlara şefaat edebilirsin diye belirlediği listede ismi bulunan kişilere, yâni Allah'ın kendilerinden râzı olduğu kimselere ancak şefaat edebileceklerdir.[71]

Şimdi de tefsîrini yaptığımız bu âyetle ilgili olarak, şefaat hakkında M. Fethullah Gülen Hocaefendi'ye sorulan bir soruyu ve cevabını iktibas ediyoruz:

Şefaat Hak Mıdır? Kimler Ne Ölçüde Şefaat Edebilirler

"Evet, şefaat haktır. Birçok âyet ve hadîste şefaatten bahsedilmekte ve böylece onun hakkaniyeti dile getirilmektedir. Yeri geldikçe bu âyet ve hadîsleri zikredeceğiz. Biz şimdi önce, sorunun ikinci şıkkı olan "Kimler ne ölçüde şefaat edebilirler?" sorularını cevaplamakla konuya başlamak istiyoruz. Zaten bu kısma verilecek cevap bir cihetle şefaatin hakkaniyetinin de izahı olacaktır.

Peygamberler, evliyâ, asfiyâ ve şehitler -derecelerine göre- Cenâb-ı Hakk'ın onlara bahşettiği seviyede şefaat edebilirler ve edeceklerdir. Ancak, bu mevzûda da yine, zirve Allah Resûlü'dür. Her Nebi kendisine bahşedilen sınırsız, fakat bir defaya mahsus

---

[71] *Besairu'l-Kur'ân*, Bakara Sûresi 255. âyetin tefsiri. Şefaatle ilgili daha geniş bilgi için bkz. Erdal, Mesut, *40 Soruda Kur'ân ve Sünnete* Göre *Şefaat İnancı*, İst. 2006, Yeni Akademi Yay.

şefaat hakkını dünyada kullanırken O (sallallahu aleyhi ve sellem), bunu âhirete saklamıştır.. ve âhirette "şefaat-ı uzmâ"nın (büyük şefaatin) sahibi olacaktır. O'nun "hammâdûn" denilen ümmeti, "Livâü'l-hamd"in altında toplanacak ve "Makâm-ı Mahmûd"un sahibi unvanıyla O'nun tarafından yapılacak şefaatte herkes payına düşenle şereflenecek ve kurtuluşa ereceklerdir.

Dünya fâni ve geçicidir. Burada çekilen sıkıntılar da bir cihetle işlenen günahlara keffâret sayılır. Ancak insanların perişan ve derbeder olacakları ve kendilerini kurtaracak yeni bir amele de fırsat bulamayacakları bir gün gelecektir -ki, biz ona âhiret diyoruz- işte o gün, Allah Resûlü bütün insanlığı içine alan şefaatiyle ortaya çıkacak ve "en büyük şefaat" manâsına "şefaat-ı uzmâ"sıyla şefaat edecektir. Elbette Allah Resûlü'nün şefaatinin de bir sınırı vardır. Zaten, bütün şefaatler ancak Cenâb-ı Hakk'ın izni ve koyduğu ölçü nispetinde olacaktır ki "İzni olmadan katında hiçbir kimse şefaat edemez" mealindeki âyet de bize bunu anlatmaktadır. (Bakara, 255).

Bunun böyle olması da gâyet tabiî ve normaldir; zira, şefaat edecek olanlar da hissî davranabilir, ölçüyü kaçırabilir ve merhamet-i ilâhiyeden fazla merhamet ileri sürmüş olabilir.. böylece de Rabb'e karşı sû-i edebte bulunmuş olabilir. Onun içindir ki, Allah (celle celâluh) bir mîzan, ölçü ve denge vaz'etmiştir. Kim, kime ve ne ölçüde şefaat edebileceği bir takdire bağlanmıştır. Cenâb-ı Hakk'ın bütün icraatında bir adalet ve denge olduğu gibi, âhirette vereceği şefaat salahiyetinde de bir adalet ve denge vardır. Eğer bu şekilde bir tahdit ve sınır konulmuş olmasaydı, bazı kimseler şefaati da dengesiz olarak kullanırlardı. Nitekim belki de sınırsız bir şefaat salahiyeti onların hislerini galeyana getirerek meselâ, bazı insanların Cehennem alevleri içinde cayır cayır yandıklarını görünce, şefkatleri kabaracak, kâfir-münafık-mücrim tanımadan herkesin Cennet'e girmesini

talep edeceklerdi. Hâlbuki böyle bir talep bazen, milyarlarca mü'minin hukukunu ihlâl de olabilirdi.

Çünkü şefaatin, şahısların hislerine bırakılmasında, günahkâr, sapık, kâfir herkesin, bu hissî şefaatten faydalanma ihtimali vardır. Bu ise, bütün varlıkların hukukuna rağmen, dağlar cesametinde günah taşıyan kâfire de merhamet edilmesi demektir. Oysaki kâfir, kâinatta, Allah'a ait bütün güzellikleri, bütün nizamları, bütün hikmetleri inkâr, tezyif ve tahkir ettiğinden, bu mekânlar çapında cinâyet işlemiş olacaktır ki, hayatının her dakikası yüzlerce cinâyetle karalanmış böyle kapkaranlık bir ruha merhamet, merhamet adına saygısızlığın en büyüğü olsa gerektir.

Efendimiz, şefaatinin büyük günah işleyenlere olduğunu ifade etmişler ve "Benim şefaatim ümmetimden büyük günah işleyenleredir."[72] buyurmuşlardır. O her hususta olduğu gibi bu konuda da bir denge ve muvazene insanıdır. Zaten bütün ümmet O'nun bu ifadeleriyle teselli bulmakta ve Allah Resûlü'nün şefaatine nâil olmayı ummaktadır.

Hallâc-ı Mansûr bir gün bu hadîsi şerh ederken, cezbeye gelir ve ölçüyü kaçırarak, Efendimiz'e hitaben: "Ey Nebîler Sultanı! Niçin böyle sınır koydun da, bütün insanlar için demedin. Sen bütün insanlara şefaat etmeyi talep etseydin, yine de Rabbin Seni mahrum bırakmaz ve Sana bu salâhiyeti bahşederdi." gibi lâflar eder. Tam bu esnada Allah Resûlü temessül ederek, başındaki sarığı onun boynuna sarar ve: "Bunu başınla öde, sen zannediyor musun ki ben o sözü kendimden söyledim." buyurur. Hallâc, kolu kanadı biçilip bir ağaç gibi budanırken dahi tebessüm ediyordu. Çünkü biliyordu ki, bu hüküm âli bir mecliste verildi ve o hükme rıza göstermek gerekirdi...

Evet, belki de Hallâc'ın dediği gibi, Allah Resûlü Cenâb-ı

---

[72] Ebû Davud, *Sünnet* 23; İbn Mâce, *Zühd* 37; Tirmîzî, *Sıfatü'l-Kıyâme* 11.

Hakk'dan bütün insanlara şefaat etmeyi talep etseydi, Rabbi O'na bu salahiyeti verirdi. Ancak O (sallallahu aleyhi ve sellem), Allah'a karşı bizim anlayamayacağımız ölçüler içinde saygılıydı. Rabbin dediğinden başkasını demiyor ve verilen salâhiyet sınırlarını da asla zorlamıyordu.

Rabbin koyduğu şefaat ölçüsünde, şefaat edilecek şahısların buna hak kazanmış olmaları da yer almaktadır. Nitekim bu mânâ ile alâkalı olarak, mealen şöyle buyurulmaktadır: "Artık şefaatçilerin şefaati onlara fayda vermez." (Müddessir, 48). Bununla da anlıyoruz ki, şefaat herkese ve sınırsız bir ölçüde değildir. Kim, kime şefaat ederse, muhakkak kabul görür diye bir şart da yoktur. Bütün işlerde olduğu gibi, bunda da İlâhî Meşîet (Allah'ın dilemesi) esastır.

Kâfir işlediği küfrüyle ta işin başında, bu şefaat dairesinin dışında kalmıştır. Ona hiç kimse şefaat edemez, etse bile ona fayda vermez.

Kur'ân-ı Kerim'de Cenâb-ı Hakk bize bir dua öğretiyor. Bu dua ile himmetin âli tutulması gerektiği hususuna da işaret ediliyor. Dua şudur: "Rabbimiz, bize gözümüzü aydınlatacak eşler, zürriyetler bağışla ve bizi muttakilere imam kıl." (Furkan, 74). Yani, Allahım! Çocuklarımız, hanımlarımız, gözümüzü aydınlatacak hüviyette olsun. Bize öyle hayat arkadaşları ver ki, din adına bize teşviklerde bulunsun. Evlâtlarımız da, daima arkamızdan hayırlar göndersin ve onlar sebebiyle rahmet çağlayanları üzerimize doğru çağlasın dursun! Bizi sadece muttaki olmakla da bırakma, onlara imam ve önder kıl. Bize öyle lütuflarda bulun ki, şu, İslâm'a hizmet boyunduruğunun yere konduğu dönemde ve dine hizmetin âr kabul edildiği bir zamanda, dinine hizmet ettir ve muttakîler önünde bize, imamlık pâyesi ihsan eyle!

Böyle bir anlayış, himmeti âli tutmanın ifadesidir. Cenâb-ı Hakk'dan O'nun öğrettiği usûl içinde şefaat edebilme salahiyeti

talep etmektir. Zaten O vermek istemeseydi, evvelâ istemeyi vermezdi. Mademki istemeyi verdi ve nasıl istememiz gerektiğini de öğretti, öyleyse istediğimizi de verecektir. O'nun sonsuz rahmetinden bunu umuyor ve bekliyoruz. Onun için burada dikkat edilmesi gereken hususun iyi anlaşılması lâzımdır. Evet, Rabbimizden sadece Cennet'in bir köşesine bizi kabul buyurmasını istemek, himmetin düşüklüğüne delildir. Hâlbuki Allah (celle celâluh) bize himmetimizi yüksek tutmamızı öğretmektedir. Evet, himmetimizi yüksek tutmalıyız, tutmalı ve O'ndan, muttakilere bizi imam kılmasını, onlara şefaat edebilme salâhiyetini vermesini talep etmeliyiz.

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadislerinde, âhiretten bir tabloyu şöyle anlatırlar: Allah (celle celâluh), Hz. Nuh'a soracak: "Sen, sana düşen vazifeyi hakkıyla yerine getirdin mi?" O büyük peygamber cevap verir: "Evet Ya Rabbi, yerine getirdim. Bana verdiğin tebliğ vazifesini kusursuz edâ ettim." Bunun üzerine Cenâb-ı Hakk, Hz. Nuh'tan şahit ister. O da Ümmet-i Muhammedi şahit gösterir. Bunun nasıl olacağı sorulunca da, şöyle cevap verir: "Sen onları ümmetlere şahit kıldın.. onlar da ellerindeki Kitapta gördüler ki Nuh vazifesini yapmış. Ve işte ben de onları bugün kendime şahit olarak gösteriyorum."[73]

Evet, âyet öyle diyordu: "İşte böylece, sizin insanlar üzerinde şahitler olmanız, Resûlün de sizin üzerinize bir şahit olması için sizi ümmet-i vasat (dengeli ve orta bir ümmet) kıldık." (Bakara, 143).

Şefaat haktır ve gerçektir. Bütün büyükler Cenâb-ı Hakk'ın koyduğu sınır dâhilinde şefaat edeceklerdir. Şahit olmak da bir bakıma şefaat kabul edilecekse eğer, Ümmet-i Muhammed bu mânâda bütünüyle şefaat edecektir.

---

[73] Buhârî, *Tefsîru'l-Kur'ân*, 13; Taberî, Bakara Sûresi 143. âyetin tefsîri; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Kâhire 1980, Bakara Sûresi 143. âyetin tefsîri.

Şefaati inkâr edenlerin, dünyada da ukbâda da kazanacakları bir şey yoktur. Çünkü Allah (celle celâluh) orada kullarına, kulları O'nu nasıl bilip tanımışlarsa, öyle muamele edecektir."[74]

Sadece Efendimize Verilen Beş Şey

أُعْطِيتُ خَمْسًا لَمْ يُعْطَهُنَّ أَحَدٌ قَبْلِي نُصِرْتُ بِالرُّعْبِ مَسِيرَةَ شَهْرٍ وَجُعِلَتْ لِيَ الْأَرْضُ مَسْجِدًا وَطَهُورًا فَأَيُّمَا رَجُلٍ مِنْ أُمَّتِي أَدْرَكَتْهُ الصَّلَاةُ فَلْيُصَلِّ وَأُحِلَّتْ لِيَ الْغَنَائِمُ وَلَمْ تَحِلَّ لِأَحَدٍ قَبْلِي وَأُعْطِيتُ الشَّفَاعَةَ وَكَانَ النَّبِيُّ يُبْعَثُ إِلَى قَوْمِهِ خَاصَّةً وَبُعِثْتُ إِلَى النَّاسِ عَامَّةً.

"Bana, benden evvel, hiç kimseye verilmeyen beş şey verilmiştir: 1- Bir aylık (gibi uzun) bir mesâfeden (düşmanın kalbine) korku salmakla (ilâhî) nusrete mazhar oldum. 2- Yeryüzü bana namazgâh ve sebeb-i taharet kılındı. Bu itibarla, ümmetimden namaz vaktini idrak eden herkes; (bulunduğu yerde) namaz kılsın! 3- Ganîmet, benden evvel kimseye helâl sayılmadığı halde bana helâl kılındı. 4- Ve bana şefaat (hakkı da) verildi. 5- (Yine, benden evvel) her peygamber sadece kendi kavmine gönderiliyordu; ben bütün insanlığa elçi olarak gönderildim."[75]

Allah'ın genel olarak herkese, özel olarak da her ümmet ve her peygambere ayrı bir lütfu, ayrı bir ihsânı olmuştur: Hz. Âdem ve evlâdına safvet (sâfilik, temizlik, pâklık ve hâlislik) ve Allah'ın isimlerine mazhariyet; Hz. Nuh'a, mücadele, kararlılık ve azîmet; Hz. İbrâhîm'e, pek çok nebîye baba olma mazhariyeti, tevhid aşkı ve hillet (Allah'ın dostu olması); Hz. Musâ'ya, tâlim-terbiye, içtimâî (sosyal) ilimler ve toplumu yönetmede güç-kuvvet; Hz. İsâ'ya, insanlar arası münasebetlerde yumuşaklık,

---

74 M. Fethullah Gülen, Asrın Getirdiği Tereddütler, İzmir 1998, 4/23-28,

75 Buhârî, *Teyemmüm* 1; Müslim, *Mesâcid* 3.

sabır ve tahammül, müsamaha, şefkat ve muhabbet; zaman ve mekânın efendisi Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) ve O'nun ümmetine ise, geçmiş peygamberlere lütfedilen hususlara ilave olarak irâde, hikmet, muvazene gibi mükemmellik ve evrensel bir peygamber (bütün zaman ve mekânlara gönderilme) özellikleri bahşedilmiştir. Bu itibarla, İslâm dininin, diğerlerine nispeten daha külfetli, daha mesûliyetli olmasına karşılık, daha latîf, daha yüksek, daha bereketli olduğu söylenebilir. Bu da O'nun evrensel özelliklerinden biri sayılır.

Bu hadîs-i şerif ise, Peygamber Efendimizi ve O'nun âlemşümûl mesajını, daha çarpıcı, daha rengin bir üslûpla ele alır ve gözlerimizin önüne serer, ayrıca bu hadîs-i şerîften, herhangi bir tekellüfe girmeden şu hususu istinbât etmek de mümkündür:

Şefaatin hak olduğu.. Allah'ın izniyle herkesin şefaat edebileceği.. ancak, şümûlü, ihâtası ve keyfiyeti itibariyle bir ölçüde herkesi alâkadar eden şefaat-ı uzmânın (âhiretteki büyük şefaat) sadece O'na lütfedildiği de yine hususiyet-i Ahmediye'den biri.. tabiî bizim için de iftihâr ve sürûr vesilesi.[76]

Peygamberimizin Ümmetine Şefaati

Sa'd İbn Ebî Vakkâs (radıyallahu anh) şöyle nakleder:

Bir gün Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraber Medine'ye gitmek üzere Mekke'den yola çıkmıştık. Azverâ denen yere yaklaştığımızda Resûl-i Ekrem bineğinden indi. Sonra ellerini kaldırarak bir süre dua etti. Sonra secdeye kapandı, uzunca bir süre secdede kaldı. Tekrar ayağa kalktı, yine ellerini kaldırıp bir müddet dua etti. Sonra secdeye kapandı. Bunu üç defa tekrarladı. Buyurdu ki:

---

[76] M. F. Gülen, *Peygamberimiz ve Söz*, Yeni Ümit Dergisi, Temmuz-Ağustos-Eylül 1991, Sayı: 13 Yıl: 4.

"Rabbimden dilekte bulundum ve ümmetim için şefaat niyaz ettim. O da ümmetimin üçte birini bana bağışladı. Ben de Rabbime şükretmek için secdeye kapandım. Sonra tekrar başımı kaldırıp Rabbimden ümmetimi bağışlamasını diledim; O da bana ümmetimin üçte birini bağışladı. Ben de bunun üzerine Rabbime şükür secdesine kapandım. Sonra tekrar başımı kaldırıp Rabbimden ümmetimi diledim; O da bana ümmetimin geri kalan üçte birini bağışladı. Ben de Rabbime şükretmek üzere secdeye kapandım."[77]

Kıyâmet Gününde İnsanların Efendisi

Ebû Hureyre (radıyallahu anh) şöyle dedi: Resûl-i Ekrem şöyle buyurdu:

"Kıyamet gününde insanların efendisi benim. Bu neden biliyor musunuz? Yüce Allah gelmiş gelecek bütün insanları düz bir yere toplayacak. Orası, insanlara bakan kimsenin hepsini görebileceği, onlara seslenenin hepsine sesini duyurabileceği bir yerdir. Güneş onlara yaklaşacak, insanlar sıkıntıdan ve kederden artık dayanamayacak hale gelince birbirlerine:

– İçinde bulunduğunuz sıkıntıyı, başınıza gelen hali görmüyor musunuz? Halinizi Rabbinize arzederek size şefaat edecek birini bulmayı düşünmüyor musunuz? diyecekler. Birileri diğerlerine:

– Babanız Âdem'e (aleyhisselâm) gidiniz, diyecekler. Âdem'e (aleyhisselâm) gelip:

– Ey Âdem! Sen insanların babasısın. Seni Allah kudret eliyle yarattı. Sana kendi rûhundan üfledi. Meleklere sana secde etmelerini emretti, onlar da secde ettiler. Seni Cennet'e yerleştirdi. Rabbine varıp bizim için şefaat et. İçinde

77 Ebû Dâvûd, *Cihâd* 152.

bulunduğumuz hali, başımıza gelen derdi görmüyor musun? diyecekler. O da:

– Bugün Rabbim çok gazaplı. Ne daha önce böylesine gazaplandı ne de bundan sonra böyle gazaplanır. Rabbim o ağaca yaklaşmamı yasakladı, ama ben O'nu dinlemedim. Asıl benim nefsim şefaat edilmeye muhtaçtır; benim nefsim, benim nefsim! Siz başkasına gidin; Nûh'a (aleyhisselâm) gidin, diyecek. Onlar da Nûh'a (aleyhisselâm) gelerek:

– Ey Nûh! Sen yeryüzü halkına gönderilen resûllerin ilkisin. Yüce Allah sana "çok şükreden kul" demişti. İçinde bulunduğumuz perişan hali görmüyor musun? Başımıza gelenleri görmüyor musun? Rabbinin huzurunda bize şefaat etmeyecek misin? diyecekler. O da:

– Bugün Rabbim benzeri görülmedik şekilde gazaplıdır. Ne daha önce böylesine gazaplandı, ne de bundan sonra böyle gazaplanır. Benim bir duam vardı; onu da kavmimin aleyhine kullandım. Asıl benim nefsim şefaat edilmeye muhtaçtır; benim nefsim, benim nefsim! Siz başkasına gidin. İbrâhim'e (aleyhisselâm) gidin, diye karşılık verecek. Onlar da İbrâhim'e (aleyhisselâm) gelerek:

– Sen Allah'ın peygamberisin, yeryüzü halkı içinde Allah'ın dostu sensin. Rabbinin huzurunda bize şefaat et! İçinde bulunduğumuz perişan hali görmüyor musun? diyecekler. O da şunları söyleyecek:

– Bugün Rabbim benzeri görülmedik şekilde gazaplıdır. Ne daha önce böylesine gazaplandı ne de bundan sonra böyle gazaplanır. Ben vaktiyle üç yalan (ta'rîz)[78] söylemiştim. Asıl benim

---

[78] Hz. İbrahim'in (aleyhisselâm) doğru söylediği ama karşı tarafın yanlış anladığı söz. Yoksa Hz. İbrahim gibi büyük bir peygamberin yalan söylemesi mümkün değildir. Daha geniş bilgi için bkz. M. Fethullah Gülen, *Sonsuz Nur*, İstanbul 2008, I, 504 vd.

nefsim şefaat edilmeye muhtaçtır; benim nefsim, benim nefsim! Siz başkasına gidin; Mûsâ'ya (aleyhisselâm) gidin. Onlar da Mûsâ'ya (aleyhisselâm) gelerek şöyle diyecekler:

– Ey Mûsâ! Sen Allah'ın Resûlüsün. Allah sana peygamberlik vermek ve seninle konuşmak suretiyle seni diğer insanlardan üstün kılmıştır. Rabbinin huzurunda bize şefaat et. İçinde bulunduğumuz hali görmüyor musun? O da:

– Bugün Rabbim benzeri görülmedik şekilde gazaplıdır. Ne daha önce böylesine gazaplandı ne de bundan sonra böyle gazaplanır. Ben öldürülmesine dair emir almadığım bir adamı öldürdüm. Asıl benim nefsim şefaat edilmeye muhtaçtır; benim nefsim, benim nefsim! Siz başkasına gidin; Îsâ'ya (aleyhisselâm) gidin, diyecek. Onlar da Îsâ'ya (aleyhisselâm) gelerek:

– Ey Îsâ! Sen Allah'ın Resûlü, O'nun Meryem'e yönelttiği kelimesi ve O'nun yarattığı bir ruhsun. Sen daha beşikte iken insanlarla konuştun. Rabbinin huzurunda bize şefaat et! İçinde bulunduğumuz perişan hali görmüyor musun? diyecekler. Îsâ (aleyhisselâm) da:

– Bugün Rabbim benzeri görülmedik şekilde gazaplıdır. Ne daha önce böylesine gazaplandı, ne de bundan sonra böyle gazaplanır, diyecek, ama bir zelle zikretmeyecek. Sonra da, asıl benim nefsim şefaat edilmeye muhtaçtır; benim nefsim, benim nefsim! Siz başkasına gidin; Muhammed'e gidin, diyecek.

Başka bir rivâyete göre Resûl-i Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: Onlar da bana gelerek:

– Yâ Muhammed! Sen Allah'ın Resûlü ve son peygambersin. Yüce Allah senin gelmiş geçmiş bütün günahlarını bağışlamıştır. Rabbinin huzurunda bize şefaat et! İçinde bulunduğumuz perişan hali görmüyor musun? diyecekler. Ben de yürüyüp Arş'ın altına geleceğim, Rabbime secdeye kapanacağım. Sonra Yüce

Allah daha önce kimseye öğretmediği en güzel hamdü senâyı bana ilham edecek. Sonra bana hitaben:

– Yâ Muhammed! Secdeden başını kaldır! İste! İstediğin sana verilecek. Şefaat et, şefaatin kabul edilecek, buyuracak. Ben de başımı secdeden kaldıracağım ve:

– Yâ Rabbî! Ümmetimi bana bağışla! Yâ Rabbî! Ümmetimi kurtar! Yâ Rabbî! Ümmetimi bağışla! diye yalvaracağım. O zaman bana:

– Yâ Muhammed! Ümmetinden hesaba çekilmeyecek olanları Cennet kapılarının en sağındaki Bâbü'l-Eymen'den içeri al! Onlar başkalarıyla beraber Cennet'in diğer kapılarından da gireceklerdir, buyurulacak. Sonra Resûl-i Ekrem sözüne şöyle devam etti: Canımı kudretiyle yaşatan Allah'a yemin ederim ki, Cennet kapılarının iki kanadı arasındaki mesafe, Mekke ile (Bahreyn'deki) Hecer veya Mekke ile (Suriye'deki) Busrâ arasındaki mesafe kadar geniştir."[79]

Makâm-ı Mahmûd, Büyük Şefaat Yetkisi

Yüce Allah'ın, Resûlullah Efendimiz'e şefaat imkânı verdiği, "*Rabbinin seni övgüye değer bir makama göndereceğini umabilirsin.*" (İsrâ, 79) âyetinde de görülmektedir. Bu makâm, **makâm-ı Mahmûd** denilen büyük şefaat yetkisidir. O zaman Resûlullah Efendimizin elinde **livâü'l-hamd** (hamd sancağı) bulunacak, aralarında Hz. Âdem'in de olduğu bütün peygamberler bu sancağın altında toplanacaklardır.[80]

Şefaat sadece bundan ibaret değildir. Peygamber Efendimizin daha başka şefaatleri de vardır. Ayrıca Yüce Allah şefaat

---

79 Buhârî, *Enbiyâ* 3, 9, Tefsîru sûre (17), 5; Müslim, *Îmân* 327, 328. Ayrıca bk. Tirmizî, Kıyâmet 10.

80 Tirmizî, *Tefsîru'l-Kur'ân*, 18; İbn Mâce, Zühd 37; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, 1/281, 295, 3/2, 144.

yetkisini diğer peygamberlere, meleklere, âlimlere, şehitlere, sâlih mü'minlere, çocuklara ve Cennet ehlinden uygun gördüğü bazı kimselere de verecek, onlar da yakınlarına şefaat edecek-lerdir.

Resûl-i Ekrem Efendimizden önce şefaat etmeleri için kendi-lerine başvurulan peygamberlerin, şahsî zellelerinden söz ederek kendilerini şefaat etmeye lâyık görmemeleri, hem tevâzularının bir eseridir, hem de şefaatin derece derece olduğunu, en büyük şefaat yetkisinin de Hz. Peygamber aleyhisselâm'da bulunduğunu göstermek içindir.[81]

---

81 Kandemir, M. Yaşar ve dgr. *Riyâzü's-Sâlihîn*, 7/566-567.

6. CÜMLE:
ALLAH HER ŞEYİ BİLİR

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ

"Yarattığı mahlûkların önünde ardında ne var, hepsini bilir."

Allah, kullarının önlerindekini-arkalarındakini, geçmişlerini-geleceklerini bildiklerini-bilmediklerini hepsini bilir. O'nun ilminden gizli hiçbir şey yoktur.

"Yarattığı mahlûkların önünde ardında ne var, hepsini bilir." âyetindeki "yaratıkların *ön ve ardlarından/arkaları*"ndan maksadın ne olduğu hususunda müfessirler birçok görüş beyan etmişlerdir:

مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ "önlerinde olanı bilir" cümlesinden maksat: "Gördükleri dünyayı, onda var olanları", "dünyada yaptıkları işleri", "geçmişlerini", -âhirete gidecekleri ve âhiret de önlerinde olduğu için- "âhireti", "gökten yere kadar olan veya gökten yere inen şeyleri", "varlıkların ecelleri sona erdikten sonrasını", "şimdiye kadar yaptıkları hayırları ve şerleri" bilir.

وَمَا خَلْفَهُمْ "ardlarında/arkalarında olanı bilir" cümlesinden maksat ise: "Âhirette olanları, âhirette ne yapacaklarını", "geleceklerini", -dünyayı arkalarında bıraktıkları için- "dünyayı", "göklerdekileri", "varlıkları yaratmadan önce olan şeyleri", "bundan sonra yapacakları hayırları ve şerleri" bilir.[82]

---

82 Taberî, Bakara Sûresi 255. âyetin tefsiri; er-Râzî, Bakara Sûresi 255. âyetin tefsiri.

Yüce Allah insanların önlerinde, arkalarında bulunan her şeyi bilir. Bu ifade, Allah'ın eksiksiz, geniş kapsamlı ve insanların çevresinde bulunan, olup-biten her şeyin en ince ayrıntısına kadar uzanan bilgisini dile getirir. Bu bilgi insanların önlerindekinin, yani şimdiki zamanları ile görebildiklerinin bilgisini içerdiği gibi, algısından yoksun oldukları, kendileri için perde arkasında kalan geçmişe ve geleceğe ilişkin bilgiyi de içine alır. Geçmişi ve geleceği bilen Allah, içinde yaşanan zamanı mutlak surette bilir. Ayrıca bu bilgi, her zaman için bildikleri ve bilemedikleri meseleleri de içerir. Bu ifade genel olarak Allah'ın bilgisinin çok geniş ve her şeyi kapsayan özelliğini anlatan bir ifadedir. İnsanlara gelince onlar, sadece Allah'ın bilmelerine izin verdiği şeyleri bilebilirler.[83]

Allah'ın, "insanların önlerindeki ve arkalarındaki" bütün nesneleri ve olayları bilmesi gerçeği, insanın ruhunu titretecek, sarsacak niteliktedir. Çünkü insan vicdanı her an için Rabbinin karşısında bütün çıplaklığıyla duruyor. O Allah ki, onun önünde ve arkasında bulunan her şeyi bilir... İnsan vicdanının sakladığı ve açığa vurduğu, bilebildiği ve bilemediği her şeyi bilir... Onun geçmişine ve geleceğine ilişkin bilmediği ve anlayamadığı her şeyi bilir. İnsan nefsinin, bütün sırları ile birlikte Kıyamet günü kendisini hesaba çekecek olan Rabbinin huzurunda çırılçıplak durduğunun farkında olması, onun derinliklerinde sarsıntılar doğuracak nitelikte olduğu oranda kalbe, her şeyin açığını-gizlisini bilen Allah'a teslimiyet duygusu aşılayacak karakterdedir de.[84]

Âyetin, önceden hayattayken yapıp âhirete gönderdiklerini ve sadaka-i câriye gibi geriye bıraktıkları amellerini bilir, mânâsı da olabilir.

---

83 Tâhir ibn Âşûr, e*t-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Tunus 1984, Bakara Sûresi 255. âyetin tefsiri.
84 *Fî Zilâl*, Bakara Sûresi 255. âyetin tefsiri.

7. CÜMLE: SENİN BİZE BİLDİRDİĞİNDEN BAŞKA NE BİLEBİLİRİZ Kİ?

وَلاَ يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلاَّ بِمَا شَاءَ

"Mahlûklar ise O'nun dilediğinden başka, ilminden hiçbir şey kavrayamazlar."

مِنْ عِلْمِهِ "O'nun ilminden…" Buradaki ilimden maksat Yüce Allah'ın malûmatıdır, yani bildiği şeylerdir. İnsanlar ve diğer yaratıklar, O'nun malûmatından ancak Allah'ın kendilerine öğrettiği miktarı bilebilirler. Nitekim melekler, "Sübhansın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan Sensin." dediler. (Bakara, 32)[85]

İlim; Yüce Allah'ın sıfatlarından biridir. İlim, vâkıaya (vuku bulmuş, olmuş, var olan mevcut bir hâdiseye) uygun olan kesin bilgidir. Âlimlere göre ilim, bir şeyin zihinde şekillenmesidir. İlmin karşıtı cehalettir. İlim iki kısma ayrılır:

Birincisi kadîm olan, yani başlangıcı olmayan ve evveli bilinmeyen ilim; ikincisi de hâdis olan, yani yeni ve sonradan olan ilimdir. Kadîm olan ilim Allah'ın zâtına aittir. Kulların sonradan kazandıkları ilme benzerliği yoktur.

---

85 Er-Râzî, Bakara Sûresi 255. âyetin tefsiri.

Allah'ın İlim Sıfatı

Allah'ın ezelî (başlangıcı olmayan) bir ilmi vardır; bu ilim her şeyi içine almaktadır; biz insanların ilmi gibi, sonradan kazanılan cinsten değildir. Hiç bir şey O'nun ilminin ve kudretinin dışında değildir. Bazı şeyleri bilip bazılarını bilmemek noksanlıktır. Allah ise bundan münezzehtir, yani böyle kusur ve noksanlıklardan uzaktır.

Geçmiş zamanla ilgili bilgiler, şu andaki durumlar ve gelecekteki olaylar Allah'ın ilmine göre farklılık arzetmemektedir. Allah'ın ilminin önüne cehalet geçmemiştir, yani insanlar gibi daha önce bilmediği bazı şeyleri sonradan öğrenmemiştir. O'nun ilmine unutma bulaşmaz, O, bir zaman ve mekânla kayıtlı değildir. Küll ve cüz'ü bilmedeki ilmi aynıdır. Küll'ü (cüz'lerden, küçük parçalardan meydana gelen bütünü) nasıl biliyorsa, cüz'ü (en küçük parçaları, atomları vs.) de aynen öyle bilmektedir. Kâinattaki nizam, sağlamlık ve ahenk O'nun ilminin şümûlüne (genişliğine) apaçık bir delildir.

Allah'ın ilminden hiçbir şeyin gizli kalmayacağı; dolayısıyla O'nun insanların bütün yaptıklarını ve yapacaklarını bilmekte olduğu, Kur'ân'ın birçok âyetinde zikredilmektedir. Bu âyetlerden bir kaçının meali şöyledir:

"Bilinmeyen nice hazineler ve görünmeyen gayb âleminin anahtarları O'nun yanındadır. Onları Kendisinden başkası bilemez. Karada ve denizde ne varsa hepsini O bilir. O'nun haberi olmadan bir tek yaprak bile düşmez. Yeraltı tabakalarının karanlıkları içindeki tek bir tane, hâsılı yaş ve kuru hiçbir şey yoktur ki açık, net bir kitapta bulunmasın." (En'âm, 59);

"Yerde olsun, gökte olsun, zerre ağırlığınca bir varlık bile Rabbinin ilminden kaçamaz. Ne bundan küçük, ne bundan büyük hiçbir şey yoktur ki, hepsi apaçık bir kitapta olmasın." (Yûnus, 61);

"Görmez misin ki Allah göklerde ne var, yerde ne varsa bilir? Bir araya gelip gizlice fısıldaşan üç kişinin dördüncüleri mutlaka Allah'tır. Beş kişi gizli konuşsa altıncıları mutlaka Allah'tır. Bundan ister daha az, ister daha çok olsunlar, nerede bulunurlarsa bulunsunlar, mutlaka O, kendileriyle beraberdir. O, ileride kıyamet gününde, yapmış oldukları işleri onlara tek tek bildirecek, (dilerse karşılığını da verecektir). Şüphesiz ki Allah her şeyi bilir." (Mücâdile, 7)[86]

Kullar, Allah'ın Kendilerine Bildirdiklerinin Dışında Hiçbir Şey Bilemezler

Hiçbir yaratık, Allah'ın ilmine dair bilgiyi, Allah onu kendisine öğretmeksizin elde edemez. Yani Allah izin vermedikçe hiç kimse Allah'ın bilgisinden hiçbir bilgiye muttalî olamaz. Öyleyse insanlar ve diğer yaratıklar neyi biliyorlarsa, ne tür bir bilgiye sahiplerse, ister gayb âleminden, yani görünmeyen âlemlerden, isterse şehâdet âleminden, yani şu görünen âlemlerden, ister Allah'ın zâtına, ya da sıfatlarına dair, ya da bu kâinatın kanunlarından neyi bilebilmişlerse, bu ancak Allah'ın izni ve bildirmesi ile olmuştur.

Evet kullar Allah'ın kendilerine bildirdiklerinin dışında hiçbir şey bilemezler, ancak Allah'ın kendilerine öğrettiklerini bilebilirler: "(Rabbin) İnsana bilmediklerini öğretendir." (Alâk, 5)[87]

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), Hızır'ın (aleyhisselâm) ilmiyle ilgili olarak, Hz. Mûsâ (aleyhisselâm) ile birlikte gemi yolculuğu sırasındaki bir konuşmayı şöyle nakleder: "Bir serçe, denizden gagasıyla su alıp, gemiye konmuştu. Hızır (aleyhisselâm) bunu Hz. Mûsâ'ya göstererek şöyle dedi: Allah'ın ilmi yanında,

---

[86] Dursun Ali Türkmen, *Şâmil İslâm Ansiklopedisi*, İlim maddesi.
[87] Besairu'l-Kur'ân, Bakara Sûresi 255. âyetin tefsiri.

benim ve senin ilmin, şu serçenin denizden eksilttiği su kadar bir şeydir."[88]

İnsanın İlimle Şımarması

İnsanlar, sadece Allah'ın bilmelerini dilediği şeyleri bilebileceklerdir. İnsanların bu gerçek üzerinde uzun uzun kafa yormaları gerekir. Özellikle kâinatın ya da hayatın herhangi bir alanında edindikleri bilgi ile hemen şımarıklığa kapıldıkları şu asrımızda bu meselede kafa yormaya daha çok ihtiyaçları vardır. Âyetin meâlini tekrar hatırlayalım: "Mahlûklar ise O'nun dilediğinden başka, ilminden hiçbir şey kavrayamazlar." Her şeyi mutlak, kapsamlı ve eksiksiz olarak bilen, sadece Yüce Allah'tır. O, kulları tarafından bilgisinin bazı bölümlerinin keşfedilmesine izin verir ve bu izni aşağıdaki âyette ifade edilen vaadini gerçekleştirmek için verir:

"Biz ileride onlara delillerimizi gerek dış dünyada, gerek kendi öz varlıklarında göstereceğiz; ta ki Kur'ân'ın, Allah tarafından gelen gerçeğin ta kendisi olduğu onlar tarafından da iyice anlaşılacak. Rabbinin her şeye şahit olması yetmez mi?" (Fussilet, 53) Fakat insanlar bu gerçeği unutarak Allah'ın edinmelerine izin vermiş olduğu bilgileri ile şımarırlar. Bu durum, kâinatın bazı ilke ve kanunlarına ilişkin edindikleri bilgilerde böyle olduğu gibi, geçici, bir an için ve ancak bir yere kadar edinebildikleri gayb bilgileri alanında da böyledir. Hem o alanda ve hem de bu alandaki bilgilerine güvenerek şımarırlar ve bunun sonucunda kendilerine bu bilgileri edinme imkânını bağışlamış olan ilk ilâhî müsâdeyi unuturlar, bunu hatırlamazlar, karşılığında şükretmezler; aksine gururlanır ve ilâhî bağışa karşı nankörce davranarak kâfir olurlar.

---

[88] Buhârî, İlm, 44, Enbiyâ, 27, Tefsîru Sûre 18/2; Müslim, Fezâil, 180; Ahmed ibn Hanbel, *Müsned*, 2/311, 5/118.

Yeryüzü Halîfesine Verilen İlim

Allah, yeryüzü halifeliğini insana yüklemeyi murat ettiği andan itibaren insana bilgi vermeye başladı; ona dış dünyada ve kendi içindeki varlığına ilişkin belgeleri göstereceğini vaat etti. Bu vaadini gerçekleştirerek günden güne, kuşaktan kuşağa daima yükselen bir çizgi halinde, yeryüzü halifeliği sırasında kendisine gerekli olan bazı evrensel kanunları, enerjileri ve güçleri keşfetmesine imkân tanıdı, böylece onun bu niteliği belirli yolculuğunda kendisi için takdir edilen gelişmenin doruğuna ulaşmasının önündeki yolu açık tuttu.

Fakat Allah, insana bu kategoriye giren bilgileri keşfetme izni verdiği ve ona bu keşifleri yapma başarısını sunduğu oranda ondan, halifelik görevinde ihtiyaç duymayacağı başka birçok sırları da gizlemiştir. Meselâ hayat sırrını onun bilgisinden gizli tuttu. Bu olgu onun için çözümü olmayan bir sır olma niteliğini devam ettirirken, bu konuda araştırma yapmak uçsuz bucaksız bir çölde kılavuzsuz olarak taban tepmeyi andıran boş bir çabadır.

Allah'ın, insan bilgisinden gizli tuttuğu bir başka sır da bir sonraki anda ne olacağı bilmecesidir. Bu bilmece, varılacak yolu olmayan bir gayb alanıdır, önüne öyle kalın bir perde gerilmiştir ki, insanın onu kaldırma girişimleri yararsızdır. Zaman zaman yüce Allah'ın özel izni ile aralanan bu perdeden tek tek bazı insanların kalplerine kimi ışınlar sızıyor, sonra perde iniyor, ortalığa karanlık çöküyor ve insan, aşamayacağı sınırın önünde durmak zorunda kalıyor.

Allah, insana daha birçok sırrı kapalı tutmuştur. Yeryüzü halifeliği ile ilgisi olmayan bütün realiteleri onun bilgisinden gizli tutmuştur. Oysa yeryuvarlağı, güneş ışınlarında görülen uçan bir toz gibi, boşlukta dönen küçücük bir zerredir sadece. Böyle olmasına rağmen, Allah'ın izninden sonra edinebildiği bu sınırlı bilgisi yüzünden şımarıyor, aklı başından uçuyor da kendisini yeryüzünün ilâhı sanıyor! Bu kâinatın bir ilâhı, bir

yaratıcısı olduğunu inkâr ederek kâfir oluyor! Gerçi yirminci yüzyılda bilim adamları ciddî oranda alçakgönüllülüğe ve hadlerini bilmeye yönelmeye başladılar, yavaş yavaş kendilerine çok az bilgi verilmiş olduğunu, edindikleri bilginin alabildiğine sınırlı olduğunu anlamaya başladılar ve böylece çok şey bildiklerini sanan, cahil bilgiçler, ölçüsüz şımarıklıkları ile baş başa kaldılar.[89]

---

89 *Fî Zilâl.*

8. CÜMLE: ALLAH'IN KÜRSÜSÜ

وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ

"O'nun kürsüsü gökleri ve yeri kaplamıştır."

Allah, öyle bir ilim ve saltanat sâhibidir ki, hükmünün tecellî yeri olan kürsüsü bütün gökleri ve yeri kaplamıştır. Yerde ve göklerdeki bütün varlıklar ve cisimler bu kürsü ile kuşatılmıştır. Hiçbir nokta bulunmaz ki, orada Yüce Allah'ın kürsüsünün hükmü geçerli olmasın. Şu içinde yaşadığımız kâinatı bile tam olarak kavrayamayan insanlar, bütün gökleri kuşatmış Allah'ın kürsüsünü nasıl kavrarlar?

Allah'ın kürsüsünün mâhiyeti hakkında Kur'ân'da ve Peygamber Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) hadislerinde teferruatlı bilgi bulunmadığından dolayı müfessirler ihtilaf etmişlerdir. Allah'ın kürsüsünü tam olarak kavramak ve anlatmak mümkün olmasa da, müfessirlerimizin anladıklarını özetleyerek aktarmak istiyoruz.

Kürsî/Kürsü

Kürsî (kürsü), *koltuk, sandalye* ve *taht* anlamlarına gelir. Mecâzî olarak *saltanat, hükümranlık* ve *mülk* mânalarında da kullanılmaktadır. Yüce Allah'ın üzerine oturulan maddî alet mânâsında

kürsüsü olamayacağından -çünkü bu O'nun bizzat açıkladığı yüce sıfatlarına aykırı düştüğünden- burada kürsüden bir başka mânanın kastedilmiş olması gerekir. Esasen Kur'ân'da Allah'a nispet edilen, 'Allah'ın...' denilen her şeyi, O'nun varlığına dâhil veya kullandığı bir şey olarak anlamak da doğru değildir. Meselâ:

Allah'ın evi: (فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَذَا الْبَيْتِ) "Yalnız bu **Ev'in (Kâ'be'nin) Rabbine** ibadet etsinler!",[90]

Allah'ın rûhu: (ثُمَّ سَوَّاهُ وَنَفَخَ فِيهِ مِنْ رُوحِهِ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالأَبْصَارَ وَالأَفْئِدَةَ قَلِيلاً مَا تَشْكُرُونَ) "Sonra ona (ilk insan Hz. Âdem'e) en uygun şeklini verdi, ona **rûhundan** üfledi. Size kulaklar, gözler, gönüller verdi. Ne az şükrediyorsunuz!",[91]

Allah'ın emri: مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ اللهُ لَهُ سُنَّةَ اللهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَكَانَ أَمْرُ اللهِ قَدَرًا مَقْدُورًا "Allah'ın, kendisine takdir edip helâl kıldığı bir hususu yerine getirmekte Peygambere herhangi bir güçlük yoktur. Sizden önce gelip geçen peygamberler hakkında da Allah'ın kanunu böyle cari olmuştur. **Allah'ın emri**, mutlaka yerini bulan bir kaderdir."[92] **Allah'ın evi, Allah'ın rûhu ve Allah'ın emri** ve benzeri tamlamalarda Allah'a ait olan şeyler böyledir. Bunlar ne O'nun varlığının bir parçasıdır, ne de kullandığı araçlardır; önem ve şereflerinden dolayı 'O'nun' diye tanımlanmışlardır.

Fahruddîn er-Râzî'ye Göre Kürsü

Âyetü'l-Kürsî'de söz konusu edilen Allah'ın Kürsüsüne müfessirlerce getirilen yorumlar başlıca dört görüş çevresinde toplanır. Büyük müfessir er-Râzî'nin özetlediği görüşlerden **birincisine** göre:

---

90 Kureyş, 3.
91 Secde, 9.
92 Ahzâb, 38.

Kürsî, **gökleri ve yeri kaplayan büyük bir cisimdir**. Bu görüştekilerden Hasan el-Basrî ayrıca Kürsünün Arş ile aynı şey olduğunu söyler. Ona göre üzerine oturulması sebebiyle tahta bazen arş, bazen de kürsü denmektedir. Bazı bilginler, Hasan el-Basrî'ye karşı çıkarak, kürsî ile arşın ayrı şeyler olduğunu savunurlar.

İkinci görüş Kürsîyi, **Allah'ın hükümranlığı, kudreti ve mülkü** olarak yorumlar. Kürsînin cisimliğini redde yönelik bu görüşe göre ulûhiyyet (tanrılık) ancak kudretle olur ve oturulan yere kürsî dendiği gibi, bazen üzerine oturana da kürsî adı verilir. Bu sebeple Allah'ın Kürsî'si, O'nun hükümranlığına, dolayısıyla Kendisine işarettir.

Üçüncü görüşe göre Kürsî, **Allah'ın ilmidir.** İbn Abbas'a göre kürsîden maksat **ilim**dir. İlim, âlimin dayandığı şey olması bakımından kürsî olarak adlandırılır. Kendisine güvenilen, dayanılan âlimlere de kürsîler (kerâsî) denilir. Bu sebeple âyetteki Kürsî Allah'ın ilmini ifade etmektedir.

Dördüncü görüşe göre ise Kürsî, **Allah'ın büyüklüğünü, uluğunu** dile getirir. Kaffâl'in diğerlerine yeğlediği bu görüşe göre Allah, büyüklüğünü anlatmak için insanların kolayca anlayabileceği benzetmeler yapar. Allah'ın evi (Beytullah, Kâbe), Allah'ın eli (Yedullah, Hacerü'l-Esved) gibi deyimler de aynı gayeyle kullanılır. Bunları maddî anlamlarıyla anlamak doğru değildir ve kişiyi tecsim (Allah'ı cisim gibi düşünme) ve teşbih (Allah'ı insana benzetme) yanlışına götürür.[93] Evet Allah'ın bir taht üzerinde oturduğunu düşünmek hatadır. Âyetten anlaşıldığına göre Allah'ın kürsîsi bütün gökleri, yeri, yani bütün maddî cisimleri kaplayan şeydir. Bu bize Allah'ın ilim ve kudretinin her şeyi sardığını anlatır. Bütün kâinat cisimleri bu kürsî içinde kaldığı için onun üzerinde hükmeden ilim ve saltanat sahibinin, cisimliğin üzerinde bir varlık olduğunu anlarız.

93 er-Râzî, Bakara Sûresi 255. âyetin tefsiri.

Hadislerde Kürsü

Hadislere göre, gökler ve yerler birbirine eklense yine kürsî' nin genişliği karşısında, çölün içine düşen bir halka gibi kalırdı. Taberî şu hadîsi naklediyor: "Kürsî içinde yedi gök, bir kalkan içine atılmış yedi dirhem gibi kalır."[94]

Ebû Zerr de Peygamber Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) şu sözünü nakletmiştir: "Arş içinde kürsî, yeryüzünde bir çölün içine atılmış demir bir halka (yüzük) kadardır."[95]

Bu iki hadisi bir hadiste cem eden başka bir hadis de şöyledir: "Yedi kat gök ile yedi kat yer, Allah'ın kürsüsü yanında, çölün ortasına atılmış bir yüzük halkası kadar küçük kalır. Arş da Kürsîyi kuşatmıştır. Kürsî de arşa nazaran koskoca bir çölün içine atılmış bir yüzük gibidir."[96]

Rebî' b. Enes diyor ki: "O'nun kürsüsü gökleri ve yeri kuşatmıştır." âyeti nâzil olunca sahabîler: "Ey Allah'ın Resûlü, bu kürsü gökleri ve yeri kuşattığına göre, Arş nasıldır?" diye sordular. Bunun üzerine Yüce Allah: "Onlar, Allah'ın kudret ve azametini hakkıyla takdir edemediler, O'na lâyık tazimi göstermediler. Hâlbuki bütün bir dünya kıyamet günü O'nun avucunda, gökler âlemi de bükülmüş olarak elinin içindedir. Böyle bir azamet ve hâkimiyet sahibi olan Allah, onların uydurdukları ortaklardan yücedir, münezzehtir." (Zümer, 67) âyetini indirdi.[97]

Allah'ın Kâinatı İlim ve Rahmetiyle Kuşatması

Kürsî, her şeyi böylesine kaplayan bir şey olduğuna göre onun, her şeyi içine alan mutlak mekân olduğunu da düşünebiliriz. Bunun üzerinde zaman vardır. Arş da kürsî'yi içine almıştır.

---

94 Taberî, Bakara Sûresi 255. âyetin tefsiri.
95 İbn Kesîr, Bakara Sûresi 255. âyetin tefsiri.
96 Kurtubî, Beyrut 1985, Âl-i İmrân Sûresi 133. âyetin tefsîri.
97 Taberî, Bakara Sûresi 255. âyetin tefsiri.

Akıllar ve ruhlar âlemini içeren, Allah'a yakın meleklerle çevrilmiş bulunan Arş, mekân üstüdür. "*Rahmân Arş'ın üstüne oturdu.*" (Tâhâ, 5) âyetinin söylediği üzere Allah, Arş'ın içinde değil üstündedir. Allah'ın Arş'ın üstünde olması mekânsız bir keyfiyettir. "*Ey Rabbimiz, Sen rahmet ve ilimce her şeyi kuşattın.*" (Gâfir, 7) âyeti gereğince, Allah'ın kuşatması, ilim ve rahmetiyle kuşatmasını ifade eder. O'nun kürsî'si bu rahmetinin, bizim kâinatımıza tecellî ettiği yerdir. Allah'ın kürsîsi olması, Allah'ın düşündüğümüz tarzda onun üzerinde oturmasını gerektirmez. Hâşâ Allah cisim değildir. Bu ifade, Allah'ın kâinatı yönetmekte olduğunu, kâinatın mutlak hâkimi olduğunu belirtir. İşte gökler ve yer ne kadar âşikârsa, Allah onlardan daha âşikârdır. Bunları kuşatan kürsî ve onun ötesi ne kadar gizli ise Allah ondan daha gizlidir.[98]

Tefsirini yaptığımız bu âyete ismini veren Kürsî kelimesinin önemine binaen, bu kelime üzerinde biraz daha durmak istiyoruz. Onun için önce Diyanet Vakfı tarafından hazırlanan İslâm Ansiklopedisinden, daha sonra da M. Fethullah Gülen Hocaefendi'nin eserlerinden Kürsî ile ilgili iktibasta bulunacağız.

İslâm Ansiklopedisine Göre Kürsî

"Kürsî; sözlükte "bir şeyin aslı, üst üste konulmuş veya çeşitli parçalardan oluşturulup üzerinde oturulan sandalye" gibi anlamlara gelir. Terim olarak "âyet ve hadislerde Allah'a atfedilen ve ilâhî hükümranlığı ifade eden manevî yahut nesnel varlık" diye tanımlanır.

Kürsî, Kur'ân'da yer aldığı iki âyetin birinde, (yani tefsîrini yaptığımız Bakara 255'te) Allah'a nisbet edilmiş ve "O'nun kürsîsinin göklerle yeri kuşattığı" belirtilmiştir. Diğerinde ise Hz. Süleyman'ın tahtını ifade etmektedir (Sâd, 34).

---

98 Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, İstanbul 1979, Bakara Sûresi 255. âyetin tefsiri.

Hadislerde kürsî "insanların üzerinde oturduğu nesne" mânasında kullanıldığı gibi, Allah'a ve Cebrail'e de nisbet edilmiştir.[99] İlgili hadislerde, Peygamber Efendimizin âhirette hesabın başlaması için Allah nezdinde tevessülde bulunurken, O'nu, kürsînin üzerinde göreceği ve önünde secdeye kapanacağı, Allah için birbirini seven mü'minlere nurdan kürsîler verileceği, ayrıca Resûl-i Ekrem'in Cebrail'i ufukta bir kürsî üzerinde otururken gördüğü belirtilir.[100]

Hadis kaynakları dışındaki bazı tefsir ve akaid kitaplarının Resûlullah'a atfettiği rivâyetlerde kürsînin, göklere ve yere nisbetle büyüklüğü, çölün ortasına atılmış bir demir halkası örnek verilerek anlatılır; böylece kürsînin gökleri ve yeri kuşattığı gibi arşın da kürsîyi ihata ettiği,[101] kürsînin Allah'a atfedilen "Kademeyn"in yeri olduğu,[102] inciden yapıldığı,[103] biri arşın üstünde, diğeri altında bulunan iki kürsînin mevcut olduğu, bunlardan birinin suyun üstünde ve şekilleri farklı dört meleğin başı üzerinde bulunduğu, âhirette etrafındaki minberlerde peygamberlerin oturacağı belirtilirse de, bu tür rivâyetler genellikle zayıf kabul edilmiştir.

Kur'ân'da ve sahih hadislerde geçen kürsînin anlamıyla ilgili olarak ileri sürülen çeşitli görüşleri şu noktalarda toplamak mümkündür:

1. Kürsî ile **Arş** kastedilmektedir. Zira Arapçada her ikisi de aynı anlamda kullanılır. Hasan-ı Basrî'ye nisbet edilen bu görüş pek taraftar bulmamıştır.

2. Kürsî "**ilâhî ilim**" mânasına gelir. İbn Abbas'tan nakledilen

---

[99] Dârimî, Rikâk, 80; Buhârî, *Edeb*, 118; Müslim, *Îmân*, 255.
[100] Ahmed ibn Hanbel, *Müsned*, 1/282, 296; V, 229; Buhârî, Bed'ü'l-vahy, 3.
[101] İbn Kesir, Bakara Sûresi 255. âyetin tefsiri.
[102] Âlûsî, Rûhu'l-Meânî, Beyrut 1985, Bakara Sûresi 255. âyetin tefsiri.
[103] Kurtubî, Bakara Sûresi 255. âyetin tefsiri.

bu görüş, başta Taberî ve İbnü'l-Cevzî olmak üzere pek çok âlim tarafından benimsenmiştir. Ancak kürsînin sözlükte "ilim" mânasına gelmediği ve İbn Abbas'a atfedilen rivâyetin zayıf olduğu ileri sürülerek, sözü edilen yorum Selefiyye âlimlerince eleştirilmiştir.

3. Arşın yanında (veya altında) bulunan nesnel bir varlık olup "**iki ayağın bastığı yeri**" ifade eder.

4. Kürsî **sekizinci felektir**. Nitekim bazı rivâyetlerde kürsînin göklere ve yere nisbetle büyüklüğü, çölün ortasına atılmış bir demir halkası gibi tasvir edilmiştir. Bu görüş de zayıf rivâyetlere dayandığı ve sahih hadislerle bağdaşmadığı için eleştirilmiştir.[104]

5. **İlâhî saltanatı, hâkimiyet, yücelik ve büyüklüğü tasvir eden bir kavram** olup, maddî bir varlığa tekabül etmez. Zira Kur'ân, zihnî mânaları duyularla algılanabilen hissî varlıklar gibi tasvir ederek anlatır. Kaffâl ve Zemahşerî bu görüştedir.

6. Kürsî, **arşın altında ve yedinci kat göğün üzerinde bulunan nesnel bir varlık** olmakla birlikte, Allah'ın zâtıyla ilgili bir yön veya mekân teşkil etmez; bu konuda İbn Abbas'a atfedilen rivâyet maddî anlamda yorumlanamaz. Şu halde Allah'ı maddî varlıklara benzemekten tenzih etmek için hem kürsînin ilâhî zâta mekân ve yön teşkil etmediğini vurgulayıp ilâhî hâkimiyet gibi mecazî mânalar vermek, hem de âyet ve hadislere uygunluğu sağlamak gayesiyle onun nesnel varlığı bulunduğunu kabul etmek gerekir. Kürsînin nesnel varlığını mutlak mekân olarak anlamak da mümkündür. Fahruddin er-Râzî ve Elmalılı Muhammed Hamdi bu görüşü benimsemiştir.

7. **Gayb âlemine ait bir kavram olup, gerçek mânâsını bilmek imkânsızdır**. Varlığına inanarak mahiyetini ilâhî ilme havale etmek en uygun yoldur. Bu görüşü de Mutahhar b. Tâhir el-Makdisî, Ebû

---

[104] İbn Kesîr, Bakara Sûresi 255. âyetin tefsiri.

Bekir İbnü'l-Arabî, Şihâbuddin Mahmûd el-Âlûsî ve M. Reşîd Rızâ gibi değişik ekollere mensup âlimler benimsemiştir.

8. Bütün fiilî sıfatların tecellisinden ibaret olup, "**ilâhî emirlerin ortaya çıktığı yer**" demektir. Arşta kuvve halinde bulunan İlâhî kelimeler, kürsîde fiil haline gelip tecellî eder. Muhyiddin İbn Arabî ve Şa'rânî gibi bazı sûfiler bu görüştedir.

Bunların içinde, âyet ve hadislere uygunluğu ön plana alan ve ulûhiyyet makamını yaratıklara benzemekten tenzih eden Fahruddin er-Râzî ve Elmalılı'ya ait görüşün isabetli olduğunu söylemek mümkündür."[105]

Fethullah Gülen Hocaefendi'ye Göre Kürsî

Kürsî ile ilgili son olarak, M. Fethullah Gülen Hocaefendi'nin, 'Kalbin Zümrüt Tepeleri' isimli kitabındaki 'Kürsî' yazısını olduğu gibi iktibas ederek bu bölümü bitiriyoruz.[106]

Kürsî: "Oturulacak özel yer, taht, kaide mânâlarına gelen ve Arş-ı A'zam'ın altında "mevzi-i kademeyn" konumunda, kâinatı muhit bir âlem-i mânevînin unvanı bulunan Kürsî, müfessirîn-i kirâma göre, Cenâb-ı Hakk'ın hükümlerinin tecellî ve icra alanı olup Arş'ın bir alt tabakası kabul edilmiştir. Arz u semadaki her nesne ve herkes, ecrâm-ı ulviye ve onların kendilerine lâyık sekenesi Kürsî'nin ihata dairesi içindedir. Bu itibarla insan, varlık ve bütün âlemler bu Kürsî'de mütecellî ahkâm ve evâmirle sıkı sıkıya bağlıdırlar. Ahkâm, her şeye hâkim Kürsînin Sahibi'ne ait; emirler O'ndan; görüp gözetme de O'nun şe'n-i rubûbiyetinin muktezasıdır. Bütün harekât ve şuûn O'ndandır ve O, bütün bunlardan haberdardır; usûlünden-fürûundan, küllîsinden-cüz'îsinden, nefîsinden-hasîsinden, gizlisinden-açığından... bilir

105 Yusuf Şevki Yavuz, DİA, Kürsî md., küçük değişiklikler ve özetle.

106 Hem sadeleştirmenin zorluğundan, hem de makalenin orijinalliğini ve akıcılığını bozmamak için, yazıyı sadeleştirmeden olduğu gibi iktibas ediyoruz.

göklerdekileri ve gökler ötesindekileri, bildiği aynı anda gönüllerde oluşan his ve heyecanları, kafalardaki düşünceleri ve damarlardaki deverânı.. O, var ettiği her şeyi görür-gözetir, evirir-çevirir, değiştirir-başka kalıplara ifrağ eder de, Kur'ân'ın ifadesiyle, ne yorulur, ne de uyuklar; Arş'ı, sıfât-ı sübhaniyesine bir taht-ı perdedar yapar, Kürsî'yi de, icraat-ı rubûbiyetine bir makarr. Yaratır yarattıklarını, devam ettirir hayatı-memâtı; görür ve gösterir Kürsî'den Hayy u Kayyûm olduğunu...

İlk müfessirlerden günümüzün tefsircilerine kadar İslâm uleması, teferruattaki farklılık mahfuz, Kürsî hakkında şu mütalâalarda bulunmuşlardır:

Kürsî, arzî semanın fevkinde ve fakat Arş'ın altında bütün kâinatı kuşatan, "mevzi-i kademeyn" olarak yâd edilen bir payitaht zamanıdır. Onun yapı unsurları, maddî âlemin temel taşlarından farklı; ne atom, ne elektron, ne anti-atom ve anti-elektron, hatta ne de iyon, Allah'ın bilebileceği fizikötesi bir mevcut.. o bir cisimdir ama, bildiğimiz cisimlerden değil; bir mâhiyet sahibidir fakat, idrak ufkumuzu aşkın bir keyfiyeti haizdir.. cisim, cevher, araz olmadığını da söyleyebiliriz; ancak Zât-ı Ulûhiyet'in selbî sıfatları kabul ettiğimiz bu evsâfı, en aşkın varlıklar için dahi kullanmayı düşünmeyiz/düşünemeyiz ve bunu bu şekliyle itikadî bir konu gibi görürüz.

Kürsî, hem varlığı kuşatan hem de kevn ü mekânlarla müşterek mütalâa edilen, tefsircilerin ifadesiyle, hem muhît hem de muhât -Bediüzzaman'ın Arş mevzuundaki zâhir-bâtın mütalâaları hatırlansın- bir mâhiyet-i muallâya sahiptir. O tahtın sahibine gelince, O'nun için ne zaman, ne mekân ne de cihet söz konusudur:

"Ne göklerde ne yerlerde,
Ne sağ u sol ne ön ardda,
Cihetlerden münezzehtir
Ki hiç olmaz mekânullah." (İ. Hakkı)

Arş O'nun arşı, Kürsî O'nun kürsîsidir ama O Müteâl Varlık'ın bunlarla münasebeti oturma, kurulma, yerleşme, tahayyüz etme ve ihtiyaç duyma şeklinde değildir. O, bildiğimiz varlık türlerinden değildir. Vücudu hakikî bir vücud ve kendindendir; ulema-i İslâm'ın ifadâtıyla, "Vâcibü'l-Vücud"dur; zıddı, niddi ve misli yoktur. Kürsî ise bir mânâda O'nun emirlerinin tecellî ve tenfîz mahallidir ve bizim için arka planları kavranamayan nâkâbil-i idrak hakikatlerden bir hakikat ve hayret duygularımızı tetikleyen bir muallâ duraktır. Şimdiye kadar onunla alâkalı pek çok şey ifade edilmiş ise de, bu yorumların hiçbirinin onun mâhiyet-i nefsü'l-emriyesini aksettirdiği söylenemez. Söylenenler yanlış değildir ve idlâl ifade etmemektedir. Ama murad-ı ilâhî açısından, o hakikat-i uzmâya "delâlet-i bi'l-mutâbaka" ile delâlet ettiği de iddia edilemez.

Kürsî'ye, şu madde âleminde varlığa ait bütün hususiyet ve ahvâlin tecellî ve zuhûr mahalli de demişlerdir ki, bilcümle ulvî âlemler ve onların bağrında gerçekleşen oluşumlar, tebeddüller, tagayyürler, teşekküller, televvünler orada mütecellî emir ve ahkâma bağlı bir vetire içinde cereyan etmektedir: Zerreler, kaderî bir programla o Kürsî'den akseden emir ve irade ile döner dururlar; yıldızlar, sistemler orada mütecellî ahkâma göre ahenk içinde varlıklarını sürdürürler; melekler, ruhanîler gözleri orada evâmir-i tekvîniye ve teşrîiyeyi yerine getirirler; hâsılı, mikro âlemden makro âleme varlık oradan sâdır olan emirlerle yürür, orayla irtibat sayesinde ahengini korur ve kendine göz ucuyla baksa da bütün benliğiyle oraya mütevecccihen yaşar.

Eski astronomi ve Batlamyus mülâhazaları çerçevesinde Kürsî'yi yorumlayanlar onu sekizinci semâ tabakasında "sâbit âlemler ufku", Arş'ı da dokuzuncu semâda "felek atlası" şeklinde yorumlamışlardır. Bu onların ilmî ufukları itibarıyla kendi anladıkları.. Nebiler Sultanı'nın beyanına göre Arş da Kürsî de

onlara bağlı hakîkatler de bizim kıstaslarımız açısından ihata edilecek türden değildir.. ve şu şekilde-bu şekilde onlara birer keyfiyet belirlemek de bizi aşar. İnsanlığın İftihar Tablosu, Kürsî'nin mâhiyet-i nefsü'l-emriyesinin azametini ifade sadedinde: "Bütün kâinatlar Kürsî'ye nisbeten çöle atılmış bir halka mesabesindedir." buyurur. Bu bir ihata, muhteva, fonksiyon, meclâ ve mir'âtiyet, tabiî bilâtemekkün ve bilâtahayyüz bir taht-ı Rabbanî olması itibarıyladır; bu açıdan da Arş'ın altında ondan daha muallâ ve azametli bir şey yok demektir.

Vâkıa bazı fuhûl-ü ulema Kürsî'yi kendi azameti ve Arş'ı da o baş döndüren ihtişamıyla kabul etmenin yanında birincisini mekânî, ikincisini de zamanî görmüşlerdir. Bu, zaman ve mekânın birer hakikat-i sâbiteye nisbeti mânâsında bir yaklaşımsa kimsenin buna diyeceği bir şey olamaz ve böyle bir yorum Arş u Kürsî'nin zaman ve mekân üstü birer hakikat olmalarına da mâni değildir. Ayrıca böyle bir ifade ile onların zaman ve mekân üstü olmalarındaki izafîlik kastediliyorsa ona da bir şey denemez; zira mutlak zaman ve mekândan münezzehiyet Zât-ı Ulûhiyet'in selbî sıfatlarındandır ve başka bir şeyin O'nunla o hâsse-i lâzimeyi paylaşması asla söz konusu değildir.

Hâsılı, Kürsî, ilâhî saltanat ve hâkimiyetin bir mahall-i tezahürü, ilm-i muhît-i Rabbanînin bir meclâsı, mazhar-ı hâssı ve zihinlerimizde o sonsuz kudret, irade ve ilmi ihsas etmenin kaynağı mânevî ve nuranî bir taht-ı Rahmân u Rahîm'dir.

Yüksek bir nisbeti ifade etme adına Kâbe-i Muazzama'ya "Beytullah" dendiği gibi nisbetlerinin ulviyeti, ihtiva ettikleri mânâların vüs'ati ve fonksiyonlarının enginliğiyle, Arş'a "Arşu'r-Rahmân", Kürsî'ye de "Kürsî-i Rabbanî" denmiştir. Ne denirse densin maksat, o ulvî nisbetle ulûhiyetin azametini ifade, büyük-küçük kâinatların O'nun taht-ı tasarrufunda bulunduğunu da ifhâmdır. Meseleye böyle yaklaşmayıp da gereksiz teferruata

girdiğimiz takdirde haddimizi aşmış ve mahiyetlerini tam kavrayamadığımız hakikatlere saygısızlıkta bulunmuş oluruz.

Evet, kâinatları kaplayan bir Kürsî vardır.. ve bu Kürsî tasavvurlar üstü müteâl bir taht-ı Rahmân u Rahîm'dir. Bütün eşyâ ve şuûn orada tecellî eden ilâhî emir, irade, kudret ve meşîetle varlığa ermekte ve mevcudiyetlerini sürdürmektedirler. Ancak biz kat'iyen o Kürsî'nin hakikatini bilemediğimiz gibi arka planındaki esrâr-ı ulûhiyete de akıl erdirmemiz mümkün değildir. Sofîler Kürsî'yi kudret-i ilâhiyenin zuhûr ufku, emir ve nehy-i Rabbanînin ifâza mahalli ve esmâ-i fiiliyenin de ilk matlaı görmüşlerdir.. görmüş ve acz u fakr mülâhazasıyla o kudrete yönelmeyi yenilmezliğin sırrı saymış, emr u nehiy mevzuundaki duyarlılığı Sahib-i Kürsî'ye vefanın gereği bilmiş ve bütün varlığı da esmâ-i ilâhiyenin tezahürü, mahall-i tecellîsi ve armonisi şeklinde duymuş ve zevk etmişlerdir."[107]

[107] M. Fethullah Gülen, *Kalbin Zümrüt Tepeleri*, 4/95 vd.

9. CÜMLE: GÖKLERİ VE YERİ KORUYUP GÖZETMEK ALLAH'A AĞIR GELMEZ

وَلاَ يَؤُودُهُ حِفْظُهُمَا

"Gökleri ve yeri koruyup gözetmek O'na ağır gelmez."

Bir önceki cümlede belirtildiği gibi Allah'ın kürsîsi bütün gökleri ve yeri kaplamış olmakla birlikte, bu gökleri ve yeri muhafaza etmek ve korumak Allah'a ağır da gelmez.

İbn Abbas'a göre: وَلاَ يَؤُودُهُ حِفْظُهُمَا "Gökleri ve yeri koruyup gözetmek O'na ağır gelmez" demek; yaratıkların bir şeyi korumak için yaptı gibi bir gayret sarfetmez, demektir.[108]

Gökleri ve yeri korumak, onlarda olan, yaşayan, hareket eden her şeyi ve herkesi muhafaza etmek Allah'a asla zor gelmez. O her şeyi ve herkesi görüp gözetendir. Hem de bir an bile onlardan gâfil olmadan, onların ihtiyaçlarını ihmal etmeden. Zira O'nun hükümranlığı, bilgisi ve kudreti bütün kâinatı kuşatmıştır. Hiç bir şey O'ndan gizli kalmaz.[109]

İnsanlar, dünyanın herhangi bir yerinde küçük bir devlet

---

108 Mâturidî, Te'vilatü'l-Kur'ân, Bakara Sûresi 255. âyetin tefsiri.
109 Besâiru'l-Kur'ân, Bakara Sûresi 255. âyetin tefsiri.

kurup veya seçimlerle işbaşına gelip hükümeti idare etmenin ne kadar zor bir iş olduğunu ve asırlardan beri gelen nice nice devletlerin, milletlerin bu yüzden memleketlerini koruyamayarak yıkılıp gittiklerini bilirler. Bunları bilenlerin, büyüklüğünü tasavvur bile edemedikleri bu göklerin ve yerin idaresinin ve korunmasının ne kadar zor ve ağır bir iş olduğunu da çok iyi anlarlar.

Tefsirini yaptığımız Âyetü'l-kürsî'nin başından beri yüce, kâmil, eşsiz sıfatlarının bir kısmı zikredilen Yüce Allah'a, kulların sonsuz gibi gördükleri kâinatı korumak, gözetmek ve yönetmek elbette güç gelmeyecek, O'nu yormayacak, meşgul bile etmeyecektir. Çünkü O yücelerden yücedir, kimse bilmez nicedir.[110]

Allah Yorulmaz ve O'na Hiçbir Şey Ağır Gelmez

"Gökleri ve yeri korumak O'nu yormaz." cümlesi, Allah'ın kâinatı altı günde yaratıp yedinci günde dinlendiğini söyleyen Yahudi inancına ta'riz[111] gibidir:

Yahudiler: "Allah, gökleri ve yeri altı günde yarattı. Bu günlerin başı pazar, sonu ise cumadır. Allah bunları yaratırken yoruldu. Cumartesi günü dinlendi." Yahudiler bugüne, "dinlenme günü" dediler. Bunun üzerine Yüce Allah onları yalanladı ve şu âyeti indirdi: "*Biz gökleri, yeri, ikisinin arasındaki bütün varlıkları altı günde yarattık da Bize en ufak bir yorgunluk dokunmadı.*" (Kâf, 38)[112]

Eldeki Tevrat nüshalarında da Allah'ın evreni altı günde yarattığı, yedinci gün -yaratmayı bitirmiş olduğu için- istirahat

---

110 Kur'ân Yolu, Bakara Sûresi 255. âyetin tefsiri.

111 Dokunaklı söz söylemek. Kapalıca yapılan sitem. Kinâye ile söylemek. Sözle dokundurmak.

112 Vâhidî, Esbâbu'n- Nüzûl, Demâm 1991, s.397.

ettiği ve o günü kutsal kıldığı yazılmıştır.[113] Kâf Sûresi 38. âyette göklerin ve yerin altı günde yaratıldığı gerçeği teyit edilmekte, fakat yedinci gün dinlenme haberi ve inancı reddedilmektedir; çünkü yorulma ve dinlenme Allah'ın bildirdiği yüce sıfatlarına ters düşmektedir. Tefsirini yaptığımız Âyetü'l-Kürsî'nin bu cümlesinde ise, gökleri ve yeri muhafaza etmenin ve korumanın Allah'a ağır gelmediği bildirilmektedir. Çünkü O Kudreti sonsuz Allah, çok yücedir, çok uludur!

---

[113] Tekvin, 1-2'nci bablar.

10. CÜMLE: EN YÜCE, EN ULU OLAN DA ANCAK O'DUR

وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ

"Ve en yüce, en ulu olan da ancak O'dur."[114]

الْعَلِيُّ **el-Aliyy**: Allah'ın güzel isimlerinden biri olan "el-Aliyy", çok yüce anlamına gelir. Bundan maksat, makamı yüce, şânı büyük, saltanatı kudretli demektir. Allah'tan daha üstün bir varlık yoktur. Allah'ın benzeri, ortağı veya yardımcısı yoktur. O, yaratıklarından daha yücedir. Bütün kemal sıfatlarında üstün olan Yüce Allah, zamandan ve mekândan berîdir. Onun için Allah'ın yüceliği, mekân ve cihet bakımından yücelik değildir.

الْعَظِيمُ **el-Azîm:** Yüce Allah'ın isimlerinden biridir. Pek Azâmetli demektir ki, Azâmet de büyüklüktür. Hakikî büyüklük Allah'a mahsustur. Allah hiçbir şeye muhtaç değildir ve yarattığı her şeyde O'nun büyüklüğünü görmek mümkündür. Allah'ın azametini tefekkür eden insan; O'nun büyüklüğü karşısında gafletten kurtulur, imanı kuvvetlenir; acz, fakr ve kusurlarını anlar. Kur'ân-ı Kerîm'de Yüce Allah, kudretinin delillerini göstererek,

---

[114] Meâl, Seyyid Kutup ve Ö. Nasuhî Bilmen'e göre verilmiştir.

insanların bunları düşünerek ibret almalarını ister. Bu delillere dikkatli bir şekilde bakan, düşünen ve anlayan insan, Yüce Allah'ın azametini, yani büyüklüğünü idrak eder. Akıl, Allah'ın yüceliğini tam olarak kavramaktan âcizdir. Ancak, O'nun kudret ve azâmet delillerini düşünebilir. Evet biz, Allahın Azîm olduğunu söyleriz, fakat bu büyüklüğün keyfiyetini tasvir etmekten kaçınırız. Aksi takdirde, Allah'ı yaratıklarına benzetmiş oluruz.

Âyette geçen ve Allah'ın sıfatlarını bildiren bu cümle, bir gerçeği vurguluyor; insan vicdanını O'nu düşünmeye özendiriyor, yücelik ve ululuk sıfatlarını Allah'a özgü kılıyor. Çünkü bu şekli ile ifade, "hasr-kasr (tekelleştirme ve özgüleştirme)" anlamı taşıyor. Çünkü âyet "O, yüce ve büyüktür." demiyor. Böyle demiş olsaydı, sadece bu sıfatların varlığını belirtmiş olurdu. Bunun yerine "Ve en yüce ve en ulu olan da ancak O'dur." diyerek bu sıfatları, ortaksız biçimde sırf Allah'a özgü kılıyor.

Kendisini Dev Aynasında Görenlerin Cezâsı

Gerçekten yücelik ve ululuk sıfatları sadece Allah'a özgüdür, bu sıfatlarda başka hiçbir ortağı yoktur. Eğer kullardan biri kendisini dev aynasında görerek bu dereceye yükseldiği saplantısına kapılırsa, Allah onu dünyada horluğa ve aşağılığa, âhirette de azaba ve perişanlığa mahkûm eder. Nitekim O, bize bu konuda şöyle buyuruyor: "Orası âhiret yurdudur. Onu yeryüzünde böbürlenme ve bozgunculuk peşinde koşmayanlara veririz." (Kasas, 83) Yine yüce Allah, helâk olmanın eşiğindeki Firavun'dan sözederken: "O, kendini beğenmiş bir azgın zorba idi." (Duhân, 31) buyuruyor.

İnsan istediği kadar büyüklük taslasın, istediği kadar kendini yükseklerde görsün, yüce ve ulu olan Allah'ın kulu olma düzeyinin üzerine çıkamaz. Eğer bu gerçek, insanın içine yerleşirse onu kulluk derecesine oturtur, büyüklük ve azgınlık kompleksini

törpüler; onu Allah korkusuna, Allah saygısına, O'nun ululuğunun ve yüceliğinin bilincine varmaya, O'nun haklarına karşı saygılı olmaya ve O'nun kullarına karşı büyüklük taslamaktan çekinmeye sevkeder. Görülüyor ki bu gerçek, bir yandan inanç ve düşünce, öte yandan da uygulama ve davranıştır.[115]

Sonuç

Âyetü'l-Kürsî'nin, inanan bir kulun huzur ve mutluluğu adına ifade ettiği mesajlar:

1. Yüce Allah, evvela, koymuş olduğu kanun ve sebeplere sarılıp onlara tâbi olmamızı istiyor. Ancak sebeplere sarılıp da bir neticeye varamadığımızda "O Kayyûm'dur: Yaratmış olduğu kâinatın her an idare ve tasarrufundadır." beyanıyla bize şunu hatırlatıyor: Bu mülkün yönetimi O'nun elindedir. Kapalı gördüğünüz kapıları O sizin için dilediği an açar; mümkün olmadığını gördüğünüz şeyi sizin için mümkün hale getirebilir. Sebeplerin tamamen tükendiği yerde 'Artık her şey bitmiştir.' gibi bir ümitsizliğe kapılmayınız. Rabbinize sığınınız, Zira O, dilediğini yapmaya gücü yetendir.

2. "O'nu ne bir uyuklama ne de bir uyku tutar." cümlesiyle ise, yüce Allah mü'min kullarına şu mesajı veriyor: Huzur ve emniyet içinde olunuz, çünkü kendisine iman edip teslim olduğunuz o Rabbiniz, sizinle alâkalı yapılanların hiçbirinden bir an için bile olsun, habersiz değildir. 'Ben uyuyorken, düşmanlarım bana bir zarar verir.' diye bir endişeye girmeyin. Asla uyumayan ve sizi daima görüp gözeten olarak ben varım. Siz, kulluğunuzun gereği olan tedbirinizi alınız, ötesini bana bırakınız.

3. "Göklerde ve yerde ne varsa (hepsi) O'nundur." cümlesiyle ise, inanan kalpte mevcut olan güven ve huzur daha

---

[115] Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, Bakara 255. âyetin tefsîri.

da pekiştiriliyor. Yüce Allah kuluna burada âdeta şöyle diyor: Neden korkuyorsun, yarın elde edemeyeceğini zannettiğin rızıktan mı, yoksa yarın yerine getiremeyeceğinden korktuğun bir işten mi? Şunu aklından çıkarma ki, göklerde ve yerde ne varsa hepsi Benimdir, onları dilediğime veririm, dilediğimden de geri alırım.. Sen, sana düşeni yap, sonra Bana itimat et. Zira, Ben bana inanmayanlara bile rızık veriyorum, kaldı ki, sen Bana itaat ediyorsun ve Bana inanıyorsun.

4. "İzni olmadan huzurunda şefaat etmek kimin haddine?" beyanı ise, Allah (celle celâluh), huzurunda, Kendisine rağmen kimsenin kimseye bir müdahalesinin olmayacağını hatırlatarak şöyle der: Ne kadar güç sahibi olurlarsa olsunlar, bu dünyada kimseden korkma. Bana rağmen kimsenin sana zarar vermesi mümkün değildir. Eğer bir acı ve zorlukla yüz yüze kalmışsan, bilmiş ol ki, bu Benim seninle alâkalı olan bir takdirimdir. O halde, sen yalnızca kendi vazifeni düşün ve ötesi için endişelenme.

5. Cenâb-ı Hak "(Yarattığı kullarının) önünde arkasında ne var, hepsini bilir." ifadesiyle ise, mü'min kullarına şöyle der: Neler olduğunu ve senin için insanların neler planlandığını bilmediğimi sakın sanmayasın. Ben onların gizli-açık her şeylerini biliyorum. Haberdar olmayacağım bir şey olur diye korkun olmasın. Durum böyle olunca, sen artık ey kulum, neden korkuyorsun?[116]

---

[116] Akademi Araştırma Heyeti, *Bir Müslüman'ın Yol Haritası*, İstanbul 2005, s.73-74.

İSTİFADE EDİLEN KAYNAKLAR

Abdülbâki, M. F., *el-Mu'cemü'l-Müfehres*, İstanbul ts.

Ahmed ibn Hanbel, *Müsned*, Beyrut 1985.

Akademi Araştırma Heyeti, *Bir Müslüman'ın Yol Haritası*, İstanbul 2005.

Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, Beyrut 1985.

Buhârî, *Sahîh*, İstanbul ts.

Bursevî, İsmail Hakkı, *Muhtasar Rûhu'l-Beyân Tefsiri*, (trcm. Heyet), İstanbul 1997.

Çetin, Mustafa, *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA).

Dârimî, Sünen, *Dâru İhyâi's-Sünneti'n-Nebeviye*, ts.

Ebû Dâvûd, *Sünen*, İstanbul ts.

Enes b. Mâlik, *Muvatta*, Beyrut 1951.

Erdal, Mesut, *40 Soruda Kur'ân ve Sünnete Göre Şefaat İnancı*, İst. 2000, Yeni Akademi Yay.

Gülen, M. Fethullah, *Varlığın Metafizik Boyutu*, İstanbul 1998.

—, *Kalbin Zümrüt Tepeleri/4*, İstanbul 2008.

—, *Asrın Getirdiği Tereddütler/4*, İzmir 1998.

—, *Peygamberimiz ve Söz*, Yeni Ümit, Temmuz-Ağustos-Eylül 1991, Sayı: 13 Yıl: 4.

—, *Kırık Testi*, İstanbul 2004.

—, *Sonsuz Nur*, İzmir 2000.

—, *Fâtiha Üzerine Mülâhazalar*, İzmir 2001.

Hâkim, *el-Müstedrek*, Beyrut ts.

el-Heysemî, İbn Hacer, *Mecmaü'z-zevâid*, Beyrut 1982.

İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Beyrut 1999.

İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Kâhire 1980.
İbn Mâce, *Sünen*, Beyrut 1975.
Kalkan, Ahmet, *Kur'ân Kavram Tefsiri*, İqra' CD'si.
Kandemir, M. Yaşar, **Çakan**, İ. Lütfi, **Küçük**, Raşit, *Riyâzü's-Sâlihîn*, İstanbul 2001.
Karaman, Hayrettin, **Gümüş**, Sadrettin, **Dönmez**, İ.Kâfi, **Çağrıcı**, Mustafa, *Kur'ân Yolu, Türkçe Meâl ve Tefsir*, Ankara 2007.
Kurtubî, *el-Câmiu Li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Beyrut 1985.
Kutup, Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, Kâhire ts..
Küçük, Ali, *Besâiru'l-Kur'ân*.
Mâlik b. Enes, *Muvatta*, Beyrut 1951.
Mâturidî, *Te'vilatü'l-Kur'ân*, Beyrut 2005.
Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, (trcm: M. Han Kayanî ve diğerleri), İstanbul 1986.
Münâvî, *Feydu'l-Kadîr, Dımeşk*, ts.
Müslim, *Sahîh*, İstanbul 1955.
el-Müttekî, Ali, *Kenzu'l-Ummâl*, Beyrut 1985.
Nesâî, *Sünen*, Beyrut ts.
Râzî, et-*Tefsîru'l-Kebîr*, Beyrut ts.
Suyutî, *Fethu'l-Kebîr*, Beyrut, ts.
—, *İtkân*, Beyrut 1987.
Şâmil İslâm Ansiklopedisi, *İlâh* md., İstanbul 1990.
Şimşek, M. Sait, *Şamil İslâm Ansiklopedisi.*
Taberî, *Câmiu'l-Beyân An Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, Beyrut 1988.
Tâhir b. Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Tunus 1984.
Tirmizî, *Sünen*, Mısır 1978.
Topaloğlu, Bekir, *DİA*.
Türkmen, Dursun Ali, *Şâmil İslâm Ansiklopedisi.*
Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, Demâm 1991.
Yağcı, Cengiz, *Şâmil İslâm Ansiklopedisi.*
Yavuz, Yusuf Şevki, DİA.
Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, İstanbul 1979.
Yıldırım, Suat, Kur'ân'da Ulûhiyet, İstanbul 1987.
– DİA, Azîz md.
Zemahşerî, Cârullah Mahmud b. Ömer, *Keşşâf*, Beyrut 1997.